

Projecte d'intervenció “Trencant barreres per créixer junts”

TREBALL FINAL DE GRAU

Cristina Ortiz Mesalles

4t Curs d'Educació Social

Treball Final de Grau

Tutora: Gisela Riberas Bargalló

2014/2015

4/05/15

Facultat d'Educació Social i Treball
Social Pere Tarrés

**Projecte d'intervenció
“Trencant barreres per
créixer junts”**

PROJECTE D'INTERVENCIÓ: “TRENCANT BARRERES PER CRÉIXER JUNTS”

RESUM

Aquest projecte elabora una intervenció socioeducativa per a les mares i els seus fills o filles, que estan complint condemna en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona durant tres mesos. Aquest programa consta de dotze sessions dividides en dues parts, on es treballaran diferents aspectes perquè aquestes mares assoleixin unes competències parentals positives.

D'una banda, en sis sessions es treballaran diferents habilitats socials per a la construcció d'una convivència familiar positiva.

D'altra banda, en les altres sis sessions restants, es treballarà conjuntament amb les mares i els seus fills o filles, amb el principal objectiu de potenciar la funció materna i el desenvolupament dels nens i nenes.

PARAULES CLAU

Parentalitat positiva, Vincle, Habilitats socials, Competències parentals, Materno-infantil.

PROYECTO D'INTERVENCIÓN: “ROMPIENDO BARRERAS PARA CRECER JUNTOS”

RESUMEN

Este proyecto elabora una intervención socioeducativa para las madres y sus hijos e hijas que están cumpliendo condena en el “Centro Penitenciari de Dones de Barcelona” durante tres meses. Este programa consta de doce sesiones divididas en dos partes, para trabajar diferentes aspectos para que estas madres logren unas competencias parentales positivas.

Por un lado, en seis sesiones se trabajarán diferentes habilidades sociales para la construcción de una convivencia familiar positiva.

Por otro lado, en las otras seis sesiones restantes, se trabajará conjuntamente con las madres y sus hijos o hijas, con el principal objetivo de potenciar la función materna y el desarrollo de los niños y niñas.

PALABRAS CLAVE

Parentalidad positiva, Vínculo, Habilidades sociales, Competencias parentales, Materno-infantil.

PROJECT INTERVENTION: “BREAKING WALLS TO GROW TOGETHER”

ABSTRACT

This project draws up an educational partner intervention for mothers and children who are serving a sentence in the “Centre Penitenciari de Dones de Barcelona”, for three months.

This program consists of twelve sessions divided into two parts, to work different aspects in order for these mothers to manage to get some positive parental skills.

On the one hand, in six sessions we work some different social skills, for the construction of a positive parenting.

On the other hand, in the other remaining six sessions, we work together with mothers and their children, with the main objective to maximize, develop and to improve the maternal role and their children’s development.

KEY WORDS

Positive parenting, Ties, Social Skills, Parental competence, maternal and child.

SUMARI

PÀGINA

1. JUSTIFICACIÓ	1
2. MARC TEÒRIC	2
2.1. UNITATS DE MARES	2
a)Unitat de Mares del Centre Penitenciari de Albolote (Granada)	3
b)Unitat de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona	4
2.2. UNITATS EXTERNES DE MARES	5
a)Unitat Externa de Mares “Jaime Garralda” (Madrid)	6
b)Unitat Externa de Mares de Sevilla.....	7
2.3. MÒDULS FAMILIARS O MIXTOS	8
2.4. TEORIES SOBRE EL DESENVOLUPAMENT	10
a) Model piscodinàmic.....	10
b) Model psicosocial d'Erikson	11
c)Models cognoscitius	11
d)Model conductual.....	12
2.5. ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT DE 0-3 ANYS	13
a)Desenvolupament motriu de 0-3 anys.....	13
b)Desenvolupament cognitiu de 0-3 anys	13
c)Desenvolupament afectiu de 0-3 anys	13
d)Desenvolupament social de 0-3 anys.....	14
e)Desenvolupament lingüístic de 0-3 anys	14
2.6. COMPETÈNCIES PARENTALS	14
2.7. PARENTALITAT POSITIVA	18
2.8. ALTRES PROJECTES I EXPERIÈNCIES SIMILARS	20
2.9. MARC LEGAL	22
a)Reglament penitenciari	23
b)Sortida del Centre Penitenciari els fills de les internes	25
c)Marc legislatiu de protecció de menors	26
d) Observatori dels Drets de la Infància.....	29
3. DIAGNÒSTIC	31
3.1.UBICACIÓ DE LA RECERCA: (SOCIOESTRUCTURA I/O PSICOESTRUCTURA)	31
a)Contextualització del territori i ubicació geogràfica	31
b)Distribució de la població.....	32
c)Descripció del context on es desenvolupa el projecte	34

d)Característiques bàsiques de la població reclusa femenina	34
e)Perfil de les destinatàries del projecte	36
3.2.NECESSITATS DETECTADES	38
a)Primer bloc: Necessitat de les usuàries	38
b)Segon bloc: Necessitats observades	39
c)Tercer Bloc: Necessites observades per altres professionals	40
3.3.ESTABLIMENT DE LES PRIORITATS I DELIMITACIÓ DEL PROJECTE	42
3.4. PRONÒSTIC	44
4. FORMULACIÓ DEL PROJECTE.....	46
4.1. DEFINICIÓ DEL PROJECTE.....	46
a) Nom o títol.....	46
b) Pla o programa al qual pertany	46
c) Descripció	46
d)Destinataris	46
e)Objectius generals	47
f)Objectius terminals	47
g) Estratègies per a l'acció.....	47
h) Pressupost i fonts de finançament	48
5. PLANIFICACIÓ	49
5.1. Descripció del Programa d'acció	49
a) Descripció i justificació	49
b) Objectius	50
c) Metodologia	50
c) Unitats de programació	51
5.2. UNITATS DE PROGRAMACIÓ	53
a)Descripció i durada	53
b) Objectius	54
c) Continguts	54
d) Metodologia i/o tècniques	55
e) Materials/ recursos necessaris	56
f) Indicadors i instruments d'avaluació	56
g) Unitats didàctiques	57
6. APLICACIÓ	70
6.1. GESTIÓ I ORGANITZACIÓ INTERNA	70
a) Recursos materials	70
b) Recursos humans.....	71
c) Relacions internes	72
d) Relacions externes	73

6.2. PLA D'ACTUACIÓ	74
6.3. PRESSUPOST/ FINANÇAMENT	78
6.4. SENSIBILITZACIÓ	79
6.5. COHESIÓ GRUPAL	79
6.6. DETECCIÓ DE LES MINORIES ACTIVES	80
7. AVALUACIÓ	81
7.1. AVALUACIÓ: INICIAL, FORMATIVA I FINAL	81
7.2. INDICADORS D'AVALUACIÓ	83
7.3. INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	84
7.4. AVALUACIÓ FINAL I IMPACTE	85
7.5. VALOR DEL PROJECTE	87
8. CONCLUSIONS	89
9. BIBLIOGRAFIA	92
10. ÍNDEX FIGURES, TAULES, GRÀFIQUES, CALENDARIS I ESQUEMES.	98

1. JUSTIFICACIÓ

Les dones que estan complint una condemna dins de les presons sempre s'han considerat com un col·lectiu de gran vulnerabilitat i d'exclusió en la societat. Comparant les dades de població femenina privada de llibertat, amb les dades de la població masculina, podrem comprovar com ocupa una minoria entre la població reclusa de Catalunya.

Era necessari fer una recerca sobre quina és la situació real i actual en la qual viuen aquestes dones, quines són les seves necessitats, preocupacions, neguits, etc., per poder-les acompanyar i ajudar en la seva reinserció social.

La recerca se centra en el petit col·lectiu de dones que estan convivint amb els seus fills menors de tres anys dins de la presó, en el Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, ja que és l'únic que hi ha en tot Catalunya.

La convivència entre mare i fill o filla, i la resta d'internees amb els seus fills o filles, dintre d'aquest espai no és gens fàcil, és bastant complicada. A part dels conflictes que poden sorgir a conseqüència de viure totes juntes s'hi suma la criança d'un infant. Això provoca a les mares estar constantment en un estat d'estrès o de vigilància.

També, la relació que es pot arribar a establir entre la mare i el seu fill o filla pot ser diferent de la que s'establiria quan eren fora de la presó, ja que gairebé mai tenen intimitat o espais per estar tots dos sols. Com que es tracta d'un Departament molt petit on hi ha tantes mares i fills, en tots els espais comunitaris hi ha algú, l'únic moment del dia que poden estar a soles mare i fill és a l'hora de dormir.

A més a més, abordarem quina és la situació d'aquells menors, com els pot afectar el fet d'estar vivint en una presó, quines necessitats sorgeixen, ens qüestionarem si aquest lloc és el més adequat, o no, per a la criança d'un menor de tres anys i les possibles conseqüències que pot tenir aquesta situació per a ells.

Farem referència als programes, a la intervenció que actualment s'està realitzant en aquest Departament de Mares, i quina resposta s'està donant per part de l'Administració que gestiona les diferents temàtiques dels Centres Penitenciaris.

L'objectiu principal d'aquest projecte és, per tant, conèixer la situació actual d'aquest col·lectiu, per poder desenvolupar un diagnòstic i d'aquesta manera dissenyar un projecte d'intervenció amb les mares i els seus fills el més ajustat possible a les seves necessitats.

2. MARC TEÒRIC

Aquest apartat està format per tres grans blocs que emmarca diferents temàtiques que són les següents:

D'una banda, en el primer bloc podem trobar quina situació actual hi ha a Espanya respecte a Centres Penitenciaris on poden convida les mares amb els seus fills menors d'edat. Amb la finalitat de contextualitzar aquesta problemàtica.

D'altra banda, el segon gran bloc d'aquest apartat engloba les diferents teories sobre el desenvolupament que han creat diversos autors com ara Freud, Piaget, Eriksson, entre d'altres, quines són les competències parentals més adequades en la franja d'edat entre els 0 i 3 anys de vida, també s'explica què és la parentalitat positiva. Per acabar amb aquest bloc, hi ha un apartat amb diferents programes que s'estan portant a terme actualment a Catalunya per treballar les competències paternals amb la família.

Per últim, el bloc final emmarca tot el context legal referit a aquesta situació, des del reglament penitenciari que regula tots els aspectes de la dona a la presó fins als Drets dels Infants.

2.1. UNITATS DE MARES

Des del 2010 fins a l'actualitat a Espanya hi havia set unitats de mares situades dintre de diferents centres penitenciaris ubicats en diverses comunitats autònomes. Aquests, tot i estar dintre del centre, estan separats arquitectònicament de la resta de mòduls, les altres internes no hi tenen accés, aquestes unitats de mares són els següents: Centre Penitenciari Teixeiro (A Corunya, Galícia), Centre Penitenciari La Moraleja (Palència, Castella i Lleó), Centre Penitenciari de València, Centre Penitenciari Soto del Real V (Madrid), Centre Penitenciari Aranjuez VI (Madrid), Centre Penitenciari Albolote (Granada, Andalusia) i Centre Penitenciari de Dones de Barcelona (Catalunya).

Segons la Revista Interuniversitària Pedagogia Social núm. 23 el 2013, exposa que a causa de les retallades pressupostàries, per a la creació de les unitats externes de mares i el model vigent, d'aquestes set unitats que es van crear en tot el territori només se'n mantenen dues (Madrid i Barcelona).

L'objectiu principal de les unitats de mares és crear un ambient adequat perquè els menors puguin desenvolupar-se emocionalment i educativament durant el temps del

compliment de condemna de les mares. En aquestes unitats hi ha la figura d'una educadora infantil que és la que s'encarrega de la programació educativa i lúdica dels menors. A més a més, hi ha ubicada una Llar d'infants que disposa d'una aula de psicomotricitat, un menjador i una zona a l'aire lliure per poder jugar.

A continuació, compararem la Unitat de Mares de Granada amb la que hi ha actualment al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

a) Unitat de Mares del Centre Penitenciari de Albolote (Granada)

Cada unitat té una capacitat de 72 cel·les distribuïdes en dues plantes, per tant una totalitat de 144 cel·les. En el moment en el qual es va redactar l'informe del Defensor del Poble Andalus el 2006 l'ocupació del mòdul era de 21 mares i 21 menors. Les cel·les disposen d'un mobiliari específic per a nens, com ara bressols, banyeres de plàstic, etc. Altres dotacions de què disposa aquesta unitat són una ludoteca gestionada per les mateixes mares i una Escola Infantil amb un ampli pati amb jocs per als infants.

Dintre d'aquesta unitat es fan diverses activitats a càrrec d'algunes Associacions col·laboradores, com ara "Voluntaris de Pastoral Penitenciària", Creu Roja, l'Associació de Dones Gitanes, i la Federació de Dones Progressistes d'Andalusia que organitza el programa de "Intervenció Educativa amb mares i fills a la presó". Alguns dels objectius i funcions d'aquestes Associacions són realitzar compres, fer gestions enfront dels organismes públics en nom de les internes. També imparteixen cursos d'alfabetització, cuina, hostaleria, etc.

A l'escola infantil s'imparteix educació preescolar i infantil per a nens des dels sis mesos i menors de tres anys.

Pel que fa a la normativa d'aquesta unitat té un reglament de funcionament propi de la resta del centre. Conté tots els aspectes relacionats amb l'ingrés dels nens en el Centre Penitenciari, les sortides, les visites familiars, l'alimentació, la higiene i educació dels menors en el centre, espais lúdics i horaris.

Destacarem segons l'informe del Defensor del Poble Andalus en 2006 una declaració del primer apartat de la normativa a favor dels drets i interessos dels menors:

"La primordial finalidad de este Departamento, así como la existencia de la Escuela Infantil, es la de garantizar a los niños y niñas un adecuado desarrollo y unas condiciones ambientales lo más próximas posibles a las del medioexterno. Los profesionales que trabajan en este departamento (...) tienen como objetivo preservar

el adecuado desarrollo integral de los niños y niñas que conviven con sus madres, esperando siempre el máximo de colaboración por parte de las madres.” (P. 193)

b) Unitat de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona

El departament de mares és una infraestructura separada arquitectònicament de la resta del centre on les mares poden conviure amb els fills. En aquest departament les dones poden estar classificades en segon grau de tractament.

El Programa de Mares i Llar d'Infants, de caràcter organitzatiu i educatiu, es va iniciar l'any 1991. Des del seu començament fins a l'actualitat es pot classificar en quatre períodes diferents:

Primer: Regularització sistemàtica de tots els supòsits de treball a la població de mares.

Segon: Redisseny d'un programa més flexible per la necessitat que els objectius fossin més individualitzats. Reducció a dues fases del sistema d'organització ambiental i començament de l'aplicació personalitzada de la normativa.

Tercer: Individualització del treball en l'àmbit de normativa i programa de vida.

Quart: Funcionament interior modular amb criteris únics i generals. Es confecciona una normativa específica, especialitzada i un treball multidisciplinari i individualitzat, caracteritzat per un treball en equip adaptat a la realitat de cadascuna de les usuàries de la unitat de mares. El programa engloba, per tant, una sèrie d'objectius per a la intervenció psicosocial i uns altres objectius per a l'organització interna del mòdul.

Les internes, un cop ingressen en aquest mòdul amb els seus fills, han de signar un contracte on es responsabilitzen de complir la normativa establerta en aquesta unitat. *(Vegeu els annexos 18, 19 i 20).*

En aquest centre hi ha una educadora infantil que s'encarrega de portar tots els temes educatius dels menors i de la Llar d'infants, els educadors socials són els que s'encarreguen de la intervenció individual amb només la interna, tot i que, molts cops es produeix solapament en les intervencions que es fan, ja que els rols i les funcions d'aquests dos professionals no estan ben definits. També en aquest centre tenen un conveni signat amb una Llar d'Infants exterior on es poden matricular els nens ingressats des de començament del curs, els altres es queden a la Llar d'Infants del mateix centre, d'aquesta manera surten del context de la presó i poden interactuar amb altres nens. En el cas que la mare obtingui la llibertat abans que acabi el curs es compromet a continuar portant el fill en aquesta Llar d'Infants fins que finalitzi el curs.

Hi ha moltes associacions i grups de voluntariat que participen en aquesta unitat com ara Creu Roja, per exemple, aporten regals en la campanya dels reis en Nadal o l'acompanyament dels menors des del centre fins a la Llar d'Infants que es troba a l'exterior. També hi ha una altra associació que està molt vinculada amb aquest recurs que és "Niños sin Barreras", té com a finalitat ajudar les famílies durant l'empresonament i preparar-les un cop surtin de la presó fent suport en l'apropament extern. A més a més, un dels objectius principals d'aquesta associació és facilitar la relació parentofamiliar, amb els nens com a principal objecte de la intervenció seguit de les seves mares.

Figura 1: Pati de la Unitat de Mares del CP Dones.

2.2. UNITATS EXTERNES DE MARES

D'altra banda, en el 2004 la Secretaria General de les Institucions Penitenciàries, Mercedes Gallizo Llamas va assumir el compromís de treure els nens definitivament dels recintes penitenciaris i de millorar les seves condicions de vida. Van començar a dissenyar les Unitats Externes de Mares¹, són centres completament allunyats dels Centres Penitenciaris amb l'objectiu d'Integrar-se a la comunitat. A Espanya, avui dia només existeixen tres Unitats Externes de Mares que són les següents: Unitat Externa de Mares de Palma de Mallorca en 2008 (Illes Balears), Unitat Externa de Mares "Jaime Garralda" el 2011 (Madrid) i per últim, Unitat Externa de Mares de Sevilla el 2009 (Andalusia)

Amb la creació d'aquestes noves estructures es pretén segregar definitivament les Unitats de Mares dels Centres Penitenciaris, dotant-les de completa autonomia penitenciària per establir un règim específic. Cada espai s'ha dissenyat amb un fi

¹En base a Reial decret 331/2009 del 13 de març, que modifica el Reial decret 1181 d'11 de juny, pel qual es modifica i es desenvolupa l'estructura bàsica del Ministeri del'Interior.

educatiu, des de la intimitat familiar que proporciona cada petit apartament fins a les discretes mesures de seguretat, amb l'objectiu de facilitar el desenvolupament harmoniós dels menors i una adequada relació maternofilial.

Es tracta d'obtenir la màxima normalització en la vida dels menors ingressats, amb la finalitat primordial de millorar les condicions de desenvolupament físic, maduratiu i psicològic dels fills de les internes.

És un recurs complementari als existents en l'actualitat, amb un fort contingut pedagògic i un alt nivell d'exigència per a les mares que ingressin, per tant, l'ingrés i la permanència són voluntaris, complint unes condicions del contracte terapèutic prèviament pactat, que són les següents:

- Adquisició d'hàbits laborals i seguiment d'un itinerari d'inserció laboral i formativa.
- Participació voluntària i activa en els programes terapèutics proposats.
- Manteniment d'un estil de vida saludable i una conducta d'acord amb la normativa de convivència vigent a la Unitat.
- Participació en un Programa Lliure de Drogues, en el cas que la sol·licitant sigui o hagués estat consumidora de drogues, amb l'acceptació dels controls analítics aleatoris que s'estableixin.

El Programa escola de mares, té una sèrie d'iniciatives que han de cobrir totes les necessitats de formació de les internes, no només les seves funcions com a mares sinó també enfocant un itinerari formatiu adreçat a la inserció social.

Per millorar les seves aptituds i capacitats com a mares responsables s'imparteixen una sèrie de cursos, tallers i conferències de diferents temes, com ara: educació sexual, sanitària; atenció i cures del bebè, psicomotricitat, estimulació precoç, etc.

a) Unitat Externa de Mares "Jaime Garralda" (Madrid)

Aquesta unitat inaugurada l'any 2011 té una capacitat de 33 habitacions. El pati interior està destinat al pati infantil, amb una piscina i dues zones de jocs. Té totes les instal·lacions necessàries per als infants i les dones, com ara, la zona assistencial sanitària, ludoteca, Llar d'Infants, etc.

Figura 2: Una habitació de UEM.

Figura 3: Ludoteca de la UEM.

La normativa, les condicions i el programes específics que es realitzen són els esmentats anteriorment.

Figura 4: El pati interior de la UEM.

Figura 5: Pati interior de la UEM.

b) Unitat Externa de Mares de Sevilla

Va ser inaugurada en el 2009, té la mateixa capacitat que la Unitat Externa de Madrid i la mateixa composició.

Figura 6: Pati interior de la Unitat Externa de Mares de Sevilla.

Figura 7: Menjador infantil Unitat Externa de Mares de Sevilla.

2.3. MÒDULS FAMILIARS O MIXTOS

Tanmateix, únicament existeix en tota Espanya un Mòdul Familiar o Mixt en el Centre Penitenciari d'Aranjuez VI (Madrid), està regulat per l'Article 168 del Règim Penitenciari, té un caràcter excepcional i innovador, amb el principi constitucional bàsic de protegir la família i frenar la desestructuració.

És un espai on les parelles que tenen una pena privativa de llibertat cadascú pot ingressar si tenen un fill menor de tres anys. Però, per poder compartir estança es realitzaran estudis previs: es programaran comunicacions de 2 a 3 hores durant els caps de setmana. S'anirà observant el comportament durant tres mesos. Els interns amb una tipologia delictiva d'abús sexual o d'abús d'un menor no podran entrar de cap manera en aquest mòdul.

En aquest mòdul es pot treballar la parentalitat, per assumir la responsabilitat del menor els dos progenitors i que no recaigui tota la responsabilitat en la mare com en les altres Unitats per a mares.

Respecte a les instal·lacions aquest mòdul és com la resta de mòduls on els fills de les internes resideixen amb elles. És fan una sèrie de cursos per millorar les seves capacitats com a pares i mares, i la parella hi assisteix conjuntament.

Figura8: Parelles del Centre Penitenciari de Aranjuez VI.

En el mapa següent es pot veure com quedarien distribuïdes les diferents unitats penitenciàries on les internes poden complir condemna amb fills menors de tres anys:

- Unitats de Mares
- Unitats Externes de Mares
- Unitat Mixta, C.P. Aranjuez VI

Figura 9: Mapa d'Espanya amb els diferents mòduls de mares.

2.4. TEORIES SOBRE EL DESENVOLUPAMENT

Durant el segle XIX i XX diversos autors van desenvolupar teories sobre el desenvolupament i el procés de canvi que suposava tant en el comportament com en el pensament, en l'afectivitat, etc. A continuació, explicarem les teories més representatives al llarg de la història, classificades en diferents models i autors.

a) Model piscodinàmic

Aquest model parteix de la **Teoria Psicoanalítica de Freud (1896)**, on s'argumenta que l'eix del desenvolupament és l'afectivitat, a partir d'aquestes relacions afectives que establim amb els altres, l'infant va desenvolupant la intel·ligència, la socialització, etc.

A mesura que l'infant creix, va separant-se progressivament del primer objecte de relació (la mare o persona que fa aquest rol). Per tant, afirma que el procés de creixement passa per l'elaboració de successives crisis de separació, o tanmateix, aquest procés és anar adquirint major autonomia.

- **Primera tòpica de Freud (1890):** el psiquisme s'estructura en 3 nivells de consciència.
 - 1- CONSCIENT: té contacte amb el món exterior.
 - 2- PRECONSCIENT: fenòmens susceptibles de passar a la consciència si se'ls presta atenció suficient.
 - 3- INCONSCIENT: fenòmens que s'escapen de la consciència.
- **Segona tòpica de Freud (1911):** el psiquisme humà està format per tres instàncies, que interaccionen d'una forma dinàmica.
 - 1- ALLÒ: on es troba el substrat biològic i instintiu, font de tota l'energia.
 - 2- SUPERJÒ: on es troba l'ètica i la moral. Controla la conducta conforme les normes socials.
 - 3- JO: té com a funció satisfer els desitjos de l'allò en funció de la realitat i de les exigències del superjò.

Freud dintre d'aquesta teoria psicoanalítica va elaborar les etapes del desenvolupament psicosexual, a continuació s'exposaran només fins als tres anys.

- Etapa oral (0-18 mesos): la libido, la font de plaer, està a la boca.
- Etapa anal (18 mesos-3 anys): la libido, la font de plaer, se situa en l'anus i s'inicia el JO.

b) Model psicosocial d'Erikson

Erikson va crear la **Teoria del cicle vital(1963)** partint de la Teoria psicoanalítica de Freud, però amb certes diferències significatives. Va argumentar que el motor del desenvolupament és com s'adapta el JO a l'entorn i aquest dura tota la vida. Cada etapa del desenvolupament que 'enfrenta l'individu té un repte a resoldre, si no se supera una etapa, comporta un esforç superior per superar l'etapa següent.

A continuació, només exposarem les dues etapes a què Erikson fa referència en l'edat dels 0 als 3 anys, que són les següents:

1- CONFIANÇA vs. DESCONFIANÇA (0-1 ANY)

L'entorn és la mare o la persona que compleix aquest rol. Confiança de ser cuidat i estimat; que li seran satisfetes les necessitats vitals (físiques i emocionals).

2- AUTONOMIA vs. VERGONYA/DUBTE (1-3 ANYS)

L'entorn és la mare, el pare, els germans. Hi ha dos tipus d'autonomia, d'una banda, l'autonomia deguda al mateix desenvolupament i maduració, com ara, caminar, parlar, controlar els esfínters, etc. D'altra banda, l'autonomia social, l'aprenentatge d'hàbits d'higiene, de vestir, de menjar, de dormir, etc.

c) Models cognoscitius

En d'aquest model podem trobar la **Teoria Genètica de Piaget (1967)**, en la qual vol explicar com es construeix el pensament, com s'origina i com es desenvolupa la intel·ligència.

Aquest parteix del supòsit que l'evolució de la intel·ligència dels infants reproduïx les etapes de la història del coneixement de l'espècie humana, cada persona reproduïx a nivell individual el procés seguit en la història a nivell grupal.

Dit d'una altra manera, cada progrés del nen en el seu desenvolupament intel·lectual parteix d'un desequilibri, cada trencament de l'equilibri comporta un seguit de reaccions per restaurar l'equilibri i, aquest nou equilibri, es troba en un nivell superior que l'anterior. Gràcies a això, ens desenvolupem a nivell cognitiu.

Dintre d'aquesta teoria podem trobar una classificació dels estadis del desenvolupament cognitiu, on l'ordre de la seqüència dels estadis és constant, cadascun s'inicia amb un desequilibri i acaba amb un nou equilibri. A continuació, només exposarem els estadis que fan referència dels 0 als tres anys.

1- ESTADI SENSORIOMOTRIU (0-2 ANYS)

L'inici de la intel·ligència són les sensacions i el moviment, per tant, parteix de l'acció.

Subestadis:

1. Conductes reflexes (0-1 mes).
2. Reaccions circulars primàries (1-4 mesos): fa moviments i els repeteix gradualment amb parts del seu cos. Exemple: es llepa els dits.
3. Reaccions circulars secundàries (4-10 mesos): ja no hi intervé el cos sinó que també altres objectes.
4. Reaccions circulars terciàries (10-24 mesos): les altres reaccions eren a l'atzar, a partir d'ara són conscients.

La principal adquisició és la permanència d'objecte, és a dir, entendre que les coses existeixen encara que no les pugui veure.

2- ESTADI PREOPERATORI (2-7 ANYS)

Subestadi:

1. Pensament simbòlic i preconceptual (2-4 anys): podem estar parlant d'alguna cosa que no cal que hi sigui davant, el nen ho pot relacionar.

La principal adquisició, la funció simbòlica a través d'objectes, llenguatge, dibuixos, etc.

d) **Model conductual**

Dintre d'aquest model podem trobar les **Teories conductistes**, en les quals intervenen quatre autors, molt importants per a la psicologia.

La primera teoria sobre el condicionament clàssic la desenvolupen Pavlov i Watson, publicada el 1913, argumenten que la conducta pot descriure's: a partir d'un estímul es produeix una resposta. Els estímuls incondicionats sempre donen una resposta incondicionada, però quan els associem a un estímul neutre, estem fent un procés de "*condicionament de la resposta*".

La segona teoria, Skinner (1957) no només es preocupa per descriure la conducta sinó que també vol modificar-la mitjançant "*programes de reforçament*", amb l'objectiu de mantenir o augmentar la freqüència d'una determinada conducta a partir del reforç positiu i negatiu, i reduir o extingir la freqüència d'una determinada conducta a partir de no reforçar-la i el càstig. D'aquesta manera el que es busca és crear un hàbit.

La tercera i última teoria d'aquest model és creada per Bandura (1977), considerant que una conducta s'aprèn no només rebent nosaltres el reforç, sinó també observant els reforços que reben els altres.

2.5. ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT DE 0-3 ANYS

Segons Leach, P. (2011), tots els desenvolupaments motriu, cognitiu, afectiu, social, etc, de la infància dels 0 als 3 anys estan relacionats entre ells, però els desglossem per motius didàctics.

a) Desenvolupament motriu de 0-3 anys

El nadó té una experiència confosa del propi cos i del que l'envolta. A mesura que el seu desenvolupament va avançant, el nen ha d'anar organitzant les sensacions que li arriben de l'exterior i les sensacions que li arriben de l'interior d'ell mateix.

El primer que apareixen són els reflexos i les principals adquisicions motrius són: aguantar el cap, rodar, aguantar-se assegut, seure, gatejar, posar-se dret caminar, etc.

b) Desenvolupament cognitiu de 0-3 anys

Els primers sis mesos de vida els aprenentatges es fan per condicionament clàssic, és a dir, per associació. A mesura que anem creixent, l'aprenentatge és per condicionament instrumental i per imitació.

c) Desenvolupament afectiu de 0-3 anys

La vida afectiva dels primers mesos del nadó es troba lligada a les sensacions orgàniques. Les reaccions emotives que provoquen tenen un caràcter absolut i total.

Segons la Teoria de les Relacions Objectals l'infant de 0 a 2 anys passaria per tres separacions: el naixement, el deslletament i la marxa. La relació que s'ha de crear entre el nadó i la mare ha de ser decisiva perquè aquestes separacions vagin fent-se de forma adequada.

Spitz (1958), estableix tres indicadors emocionals en el desenvolupament afectiu:

- 1- El somriure social al tercer mes.
- 2- L'angoixa davant dels desconeguts del vuitè mes.
- 3- El "no", l'oposicionisme en els dos anys.

Bowlby (1954), destaca la importància del vincle, ja que és el llaç afectiu que establim amb persones especials, que ens porta a sentir alegria i tranquil·litat quan hi estem a prop i ens podem arribar a sentir angoixats quan n'estem lluny.

Per tant, durant aquesta etapa les emocions es van deslligant progressivament, és immediat i l'infant és capaç de poder esperar. Per això, l'adult té un paper important en la interpretació serena de les emocions de l'infant; del que li està passant. Ja que d'aquesta manera, estem ajudant el nen o nena a aprendre a interpretar el que sent i el que li passa.

d) Desenvolupament social de 0-3 anys

La vida social dels dos primers anys de vida es basa principalment en la relació amb els adults, més concretament, amb la mare i el pare o la persona que en té cura. Pràcticament no existeix relació amb els altres nens i nenes de la seva edat.

L'aprenentatge d'hàbits no és innat, sinó el resultat de l'educació, es van adquirint a partir de la repetició, les rutines, imitant les conductes dels models referents, no recordant constantment què ha de fer l'infant i animant-lo quan ho fa bé, no resolent allò que l'infant ja sap fer, etc.

e) Desenvolupament lingüístic de 0-3 anys

Segons Pèrez, P. (2005), el llenguatge té dues funcions principals, la primera és la funció d'estructuració del pensament, molt lligada al desenvolupament cognitiu; la segona funció és la comunicativa, molt lligada al desenvolupament afectiu i social.

Dels 9 als 12 mesos l'infant comprèn el sentit general del què es diu, ja que comprèn el to i els gestos que acompanyen les paraules, com ara, "No" o "Hola". És al voltant del primer any quan l'infant diu la seva primera paraula ("mama", "papa").

2.6. COMPETÈNCIES PARENTALS

El concepte de família ha anat variant al llarg dels anys, la seva estructura s'ha anat adequant als canvis socials, culturals i econòmics de la societat d'avui dia. Alguns autors com ara, Palacios (1999)² citat en l'article: "*Les competències parentals en la família contemporània*"; descriu el terme de família com "*el context més desitjable per*

²Sallés, C. i Ger, S. (2013). Educació social: *Les competències parentals en la família contemporània: descripció, promoció, avaluació*. 49, 25-48.

criar i educar infants i adolescents, qui millor en pot promoure el desenvolupament personal, social i intel·lectual, tanmateix, en moltes ocasions qui millor pot protegir-los de situacions de risc.” p. 26

Actualment, hi ha una gran pluralitat de tipus de famílies: famílies monoparentals, homoparentals, pluriparenals, reconstruïdes, adoptives, externes, d'acollida, etc.

El concepte de parentalitat fa referència a les activitats desenvolupades pels pares i mares per tenir cura i educar als seus fills, alhora que estan promovent la seva socialització. Per tant, la parentalitat és una competència o aptitud adquirida i reconeguda per l'entorn, la qual permet desenvolupar les tasques de pares sense ser obligatòriament els pares biològics.

Segons Muñoz (2005), des d'un punt evolutiu i educatiu va desenvolupar unes funcions de la parentalitat:

- Assegurar la seva supervivència i el seu creixement sa.
- Aportar-los el clima afectiu i de suport emocional necessaris per a desenvolupar-se psicològicament de forma sana.
- Aportar-los l'estimulació que els doti de capacitat per a relacionar-se de forma competent amb el seu entorn físic i social.
- Prendre decisions pel que fa a l'obertura cap a altres contextos educatius que compartiran amb la família la tasca educativa i socialitzadora de l'infant. Entre aquests contextos destaca especialment l'escola.

Quan fem referència a les competències parentals, estem parlant de la responsabilitat com a pares que hem de tenir cura dels fills i cobrir de manera adequada les seves necessitats.

Els autors Palacios i Rodrigo (2004) van descriure unes funcions de desenvolupament centrades en el desenvolupament dels fills, que són les següents:

- **Funció parental de protecció:** vetllar pel bon desenvolupament i creixement dels fills, tenint en compte també la seva socialització.
- **Funció parental afectiva:** els pares han de proporcionar un entorn adequat per garantir el desenvolupament psicològic i afectiu dels nens.
- **Funció parental d'estimulació:** aportar als fills una estimulació que garanteixi i potenciï les seves capacitats físiques, intel·lectuals i socials, aconseguint la màxima potencialitat.

- **Funció parental educativa:** els pares han de poder orientar i dirigir els comportaments dels fills i les seves actituds de valors d'una forma coherent acceptable per a l'entorn.

Un altre autor, Barudy (2010), va proposar una guia de competències amb els postulats següents:

- **Patrons:** el model que els pares han rebut quan eren infants és el que coneixen i el que reproduiran quan exerceixin com a tals.
- **Intel·ligència emocional:** els pares han de conèixer i saber manegar les pròpies emocions i alhora han de desenvolupar l'empatia per poder donar seguretat i protecció als menors.
- **Responsabilitat:** es tracta de la capacitat d'acceptar la responsabilitat de les conseqüències que els comportaments com adults poden tenir cap als infants.
- **Trastorns mentals:** conèixer en quina mesura els trastorns mentals dels pares afecten les competències parentals, no sempre altera les seves habilitats parentals, però els casos següents s'han de tenir en compte: el tipus de malaltia, la presència o l'absència de l'altre referent, l'edat i el desenvolupament dels menors i si el trastorn ha estat sempre present o apareix de forma cíclica.
- **Recursos socials:** la presència o absència de suport social, també la capacitat dels referents de poder sol·licitar i beneficiar-se dels serveis i de l'ajuda professional.

En la següent figura 10, aquest mateix autor, agrupa en cinc blocs les necessitats que han de cobrir les persones que es fan càrrec dels menors, per tal d'exercir una parentalitat competent:

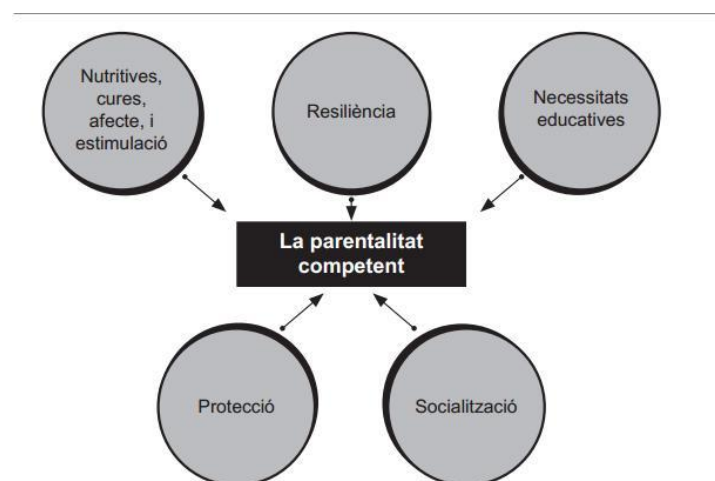

Figura 10: Necessitats a cobrir en l'exercici de la parentalitat social.

El model de parentalitat social de Baraudy (2010), està formada per dos components principals: d'una banda, totes aquelles competències parentals fonamentals i de l'altra, les habilitats parentals:

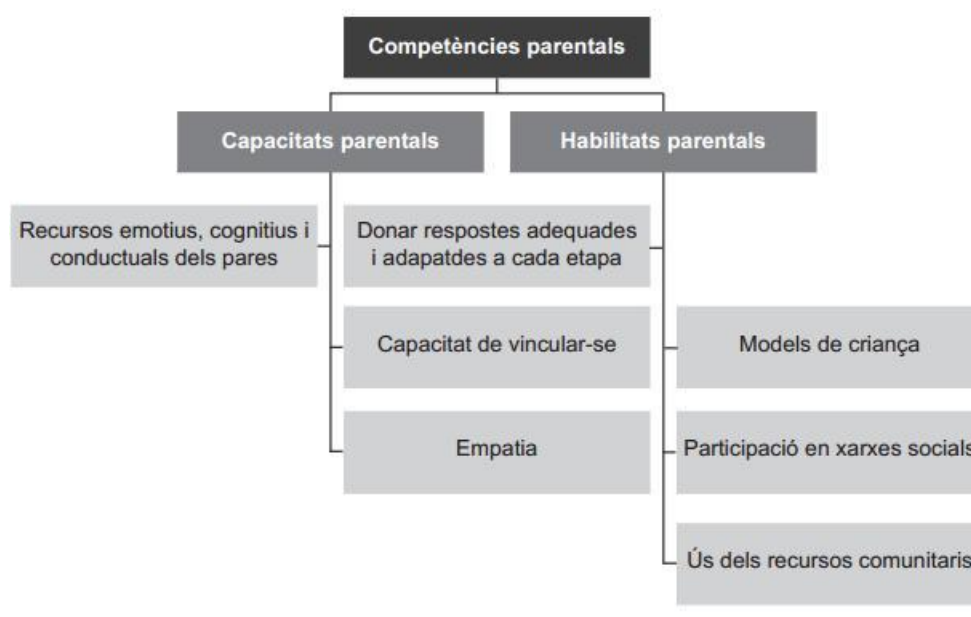

Figura 11: Classificació de les competències parentals, segons Baraudy i Dantagnan (2010).

Les capacitats parentals fonamentals són:

- **La capacitat de vincular-se als fills (aferrament):** capacitat dels progenitors o persones que assumeixin aquest rol de crear un vincle amb els fills, responent a les seves necessitats. Aquest aferrament segurament proporciona una seguretat de base i una personalitat sana, que permet en un futur desenvolupar relacions basades en la confiança i la seguretat.
- **L'empatia:** els pares han de sintonitzar amb el món intern dels fills, reconeixent tant les manifestacions emocionals i gestuals, com les seves necessitats.

Les habilitats parentals permeten als pares donar als seus fills una resposta diferent en les diferents etapes de desenvolupament per les quals es trobarà el seu fill, inclouen:

- **Els models de criança:** són els models culturals resultat de l'aprenentatge social i familiar que es transmeten com a fenòmens culturals a escala generacional, a partir de la transmissió de models familiar i mecanismes d'aprenentatge, com ara, la imitació, etc.
- **L'habilitat per participar en xarxes socials i utilitzar recursos comunitaris:** fa referència al suport familiar i social, hi ha la capacitat de participar i buscar suport en les diferents institucions que vetllen per la infància.

2.7. PARENTALITAT POSITIVA

La parentalitat positiva intenta desenvolupar competències per millorar amb els fills o filles i les parelles. Per tant, es pot definir la parentalitat positiva com el comportament dels referents fonamentat en l'interès superior del nen, tenint cura d'ell, desenvolupant les seves capacitats, sense ser violent, i ofereix reconeixement i orientació, incloent-hi un establiment de límits que permet el ple desenvolupament del nen.

Segons Seligman (1998) va argumentar que la psicologia positiva es basaria en tres pilars:

- Les emocions positives com a font de salut, com per exemple, l'alegria, l'esperança, etc.
- Els trets de personalitat positiva, com ara, les fortaleces i les virtuts, són els que han d'augmentar en les relacions interpersonals per assolir un millor estat de benestar.
- Institucions positives que generen creixement: la família i la seva xarxa poden sostenir les emocions positives.

Un dels trets claus de la parentalitat positiva és l'optimisme, ja que pot ajudar a enfrontar amb un bon ànim les dificultats, afavoreix en descobrir el fet positiu que tenen els fills, les parelles, confiant en les pròpies possibilitats com a grup familiar.

El programa "*Triple p: Positive Parenting Program*" (2003) és un programa molt conegut des de fa més de vint anys per ajudar les famílies, el seu objectiu és la parentalitat positiva i se centra en la prevenció dels problemes familiars:

- Creació d'ambients familiars segurs i positius.
- Donar respostes sensibles als pares i mares a les necessitats del seu fill com ara el joc, la criança, la petició d'ajuda, etc.
- Autocura paternal, els pares són l'exemple de salut i vida.
- Treball sobre els factors de les mateixes figures parentals que incideixen en els fills com la depressió o l'ansietat, o els conflictes de parella per evitar que no afectin els fills.

Hi ha una campanya que s'està realitzant actualment al Regne Unit, en la qual es desenvolupen cinc estratègies cinc dies a la setmana:

- Llegir amb els fills 15 minuts al dia.
- Ser positius i valorar els fills.

- Mantenir una dieta alimentària saludable.
- Jugar a terra durant 10 minuts.
- Parlar durant almenys 20 minuts sense la televisió, sobre diferents temes.

Félix Loizaga (2011), en l'article: "*Parentalitat positiva. Les bases de la construcció de la persona*" per la Revista d'Educadors Socials núm. 49 pàg. 71, pretén aprofundir en les actituds i els comportaments que s'han de treballar per part de les famílies, i els que volen posar en practicar els mètodes de la parentalitat positiva, a partir de tres nivells.

El primer nivell és un aprofundiment sobre les bases de la parentalitat: els processos i les actituds bàsiques que qualsevol infant necessita sentir perquè els pares l'ajudin a un desenvolupament més adequat.

En el segon nivell, el comportament parental positiu, és necessari que en tot el procés psicoeducatiu hi hagi un fort positivisme en la paternitat, d'aquesta manera el menor creixerà amb vincles positius. En aquest apartat destaquen una sèrie de registres conductuals com ara: jugar amb els fills, bon humor, utilitzar la disciplina de manera assertiva, desenvolupar el potencial dels fills, etc.

Per últim, en el tercer nivell, fa que la ment del menor desenvolupi un nivell de maduresa més gran. L'anomena metallenguatge de la parentalitat. En aquest apartat s'avalua el comportament parental, les accions o actituds que es desenvolupen dels pares i dels fills, en un ambient respectuós.

Els principis de la parentalitat positiva són els següents:

- **Vincles afectius càlids:** proporcionen una protecció i estabilitat al menor per tal que se senti acceptat i estimat.
- **Estimulació i suport:** per tal de fomentar la motivació i les seves capacitats.
- **Entorn estructurat:** proporciona model, guia i supervisió perquè els menors tinguin un aprenentatge de les normes i els valors.
- **Reconeixement:** es tracta de mostrar interès en el seu món, validar les seves experiències, implicar-se en les seves preocupacions i respondre a les seves necessitats.

En la guia "*Save the Children*" (2012), hi ha altres principis sobre la paternitat positiva. Un d'ells és el vincle afectiu, és determinant, tot i que aquest vincle afectiu és invisible té una gran intensitat emocional, que es crea entre el fill o filla i els seus pares o cuidadors, des del moment del seu naixement. Té una influència decisiva en el

desenvolupament, en l'autoestima, en la personalitat dels nens o nenes. A més a més, als fills aquest vincle els i proporciona seguretat.

Els nens i nenes han de sentir-se estimats, ho han de veure, d'aquesta manera se sentiran segurs. A més de demostrar l'amor a partir de petons, abraçades, carícies, també l'afecte es manifesta mostrant interès per allò que els nens i nenes estan sentint i pensant.

És molt important que els nens i nenes s'impliquin a establir les normes, ja que d'aquesta manera les entendran i acceptaran millor. Tots els membres de la família se sentiran més motivats a l'hora de complir les normes. D'aquesta manera els nens i nenes desenvoluparan una bona autoestima, confiança en si mateixos i el sentit de la responsabilitat.

Un altre principi molt important és que les normes i els límits també són necessaris per al desenvolupament cognitiu, social i emocional dels menors. Aquestes normes han de ser clares i precises per facilitar una convivència familiar i social. A més a més, s'han d'acompanyar amb una explicació coherent, perquè el nen adquireixi un significat sobre les coses.

Els cops, les amenaces, els crits o els insults no són gens adequats per educar els fills i filles, ja que els nens i nenes poden interpretar que a partir de la violència es poden aconseguir les coses, en canvi, quan els nens i nenes realitzen un fet que està malament, se'ls explica el perquè, i es posen exemples, els nens i nenes interioritzaran millor les normes i les respectaran.

Un altre fet molt important és el següent, perquè els nens estiguin bé, els seus pares també ho han d'estar. Els pares i mares a vegades poden viure situacions d'estrès, han de buscar moments de relaxació i descans, perquè els seus fills i filles els sentin feliços, ja que aquest sentiment el transmetran a ells.

2.8. ALTRES PROJECTES I EXPERIÈNCIES SIMILARS

Hi ha diversos projectes elaborats des de fa molts anys que treballen certs aspectes amb aquest col·lectiu de mares i els seus fills dins de la presó, també n'hi ha d'altres que s'estan realitzant actualment a Catalunya sobre competències paternals.

Un dels més antics que he trobat és de l'any 1997 is'implementava en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, es tracta del projecte Maternoinfantil. Aquest projecte es defineix com un projecte d'atenció simultània a la mare i el fill, fills menors de tres anys, amb el desig de donar suport i potenciar la funció materna.

A més a més, vetllar pel desenvolupament integral i harmònic dels nens. A partir de diverses tasques preventives amb una detecció de les dificultats i carències dels nens i les mares, dotant les mares dels coneixements bàsics que les ajudin a desenvolupar la funció materna i potenciar recursos personals.

L'any 2013 diverses professionals del Centre Penitenciaris de Brians 1 van realitzar un estudi "*Mares a la presó*" per analitzar i observar quina és la situació actual per la qual estan passant les dones que són mares i que estaven empresonades i quina resposta els estan donant per part de l'Administració. Aprofundint en la vivència de la maternitat des de la privació de llibertat i com aquesta situació afecta la relació amb els seus fills.

Segons Iglesia, A.; Piñeiro, I.; López, R.; Otero, Y. (2013), les autores d'aquest estudi, moltes de les mares viuen la maternitat des de la presó amb molta impotència i amb un sentiment de culpa molt elevat, ja que el fet d'estar tancades a la presó les impossibilita a l'hora de donar suport als seus fills, tant econòmic com emocional. Aquests factors són els que originen aquest sentiment de culpa i també s'hi suma el sentiment d'abandonament cap als seus fills.

Tanmateix, moltes d'aquestes mares també senten inseguretat, pel fet que es perden moltes de les etapes evolutives dels seus fills i no saben com estan creixent o desenvolupant-se. A més a més, es forja un distanciament i fredor entre la relació mare-fill, ja que moltes d'ells prefereixen que els fills no vagin a veure-les a la presó.

Un altre projecte, anomenat "*Programa d'habilitats i competències parentals*" que està basat en el "*Programa-Guía para el desarrollo de competencias emocionales, educativas y parentales*" elaborat per la Dra. Raquel-Amaya Martínez González (2009), forma part de l'Agència de Salut Pública de Barcelona.

El principal objectiu d'aquest programa és promoure la parentalitat positiva, pretén ser una eina per als pares i mares a l'hora de manejar situacions quotidianes amb els seus fills. Per tant, una de les innovacions d'aquest programa és la participació dels nens i nenes a les sessions. Vol facilitar als pares i mares estratègies personals, emocionals i educatives per tal de permetre implicar-se de manera eficaç en la construcció d'una dinàmica de convivència familiar positiva i en el desenvolupament de models parentals més adequats per als infants i joves.

Entre els continguts del programa treballat en unes 10 sessions, destacarem les àrees següents: informació sobre característiques evolutives dels menors, habilitats cognitives i autoregulació emocional, autoestima, assertivitat, empatia, escolta activa,

estratègies de resolució de conflictes, disciplina per fomentar l'autoregulació dels límits, normes, organització de les tasques domèstiques, etc.

Un altre programa, “BALORA” (2014), és un instrument per a la valoració de la gravetat de les situacions de risc i negligència en els Serveis Socials per l'Atenció i Protecció a la Infància i Adolescència del País Basc. Amb aquest instrument aporta diferents criteris per a la valoració de la gravetat d'aquestes situacions i les corresponents preses de decisions.

Es recopila la informació no només fins que es fa el diagnòstic de maltractament o negligència, sinó que es continua fent fins a la finalització de la intervenció dels Serveis Socials i el tancament de l'expedient.

Hi ha altres programes d'intervenció familiar, es caracteritzen per tenir un accés limitat, ja que són adreçats a famílies que presenten algun problema específic i que els falten elements per poder exercir les competències paternals de la forma més adequada. Molts cops algun dels membres de la família presenta algun tipus de problemàtica, com ara, drogodependència, trastorn mental, etc, no es tracta aquell problema des de la individualitat, sinó entre tota la família com un grup de persones que interaccionen i s'influeixen entre ells dintre d'un context social.

El “Programa Proinfància” (2013) desenvolupa un conjunt d'accions socioeducatives per a nens i nenes i les seves famílies en situació de vulnerabilitat social i pobresa. Aquest programa pretén afavorir el desenvolupament de les competències dels infants i adolescents i de les seves famílies per millorar els processos d'autonomia i integració social.

El “Programa psicoeducatiu: *Aprendre junts, créixer en família*”, (2014) de l'obra social La Caixa, pretén promoure la convivència i el benestar familiar d'acord a l'exercici de la parentalitat positiva. Està dirigit a tots els membres de la família, tant els nens i nenes com els pares. Vol millorar la resolució dels problemes familiars, trobar espais de relació informal, valorar els sentiments i la implicació emocional de tots els membres i establir estratègies per posar normes i límits.

2.9. MARC LEGAL

Dintre d'aquest àmbit, hi ha un ampli ventall quant el marc legislatiu, té el seu propi Reglament Penitenciari dividit en decrets i ordres sobre les normatives que hi ha en aquests centres. A la pàgina web de la Generalitat es pot trobar tot aquest marc legislatiu, del qual exposarem només el que fa referència al col·lectiu femení penat.

a) Reglament penitenciari

Els centres penitenciaris al llarg dels anys han anat variant els mètodes d'intervenció amb les persones internes, actualment, s'entenen en aquestes institucions *“com a fi primordial la reeducació i la reinserció social dels sentenciats a penes i mesures penals privatives de llibertat, així com la retenció i custòdia de detinguts, presos i penats. Igualment tenen a càrrec seu una tasca assistencial i d'ajuda per a interns i alliberats.”* Tal com diu l'article 1 Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària, publicada al BOE.

Segons la Llei orgànica general penitenciària del 1/1979 del 26 de setembre, reformat el desembre del 1995, a l'article 38, fa especial menció al col·lectiu de dones, per tant a continuació l'exposaré literalment:

1. Als establiments o departaments per a dones hi ha d'haver una dependència dotada de material d'obstetrícia necessari per al tractament de les internes embarassades i de les que acaben de donar a llum i estiguin convalsents, així com per atendre els parts la urgència dels quals no permeti que es realitzin en hospitals civils.
2. Les internes poden tenir en companyia seva els fills que hagin complert els tres anys, sempre que n'acreditin degudament la filiació. En els centres on hi hagi ingressades internes amb fills, hi ha d'haver un local habilitat com a guarderia infantil. Cal que l'Administració penitenciària estableixi els convenis necessaris amb entitats públiques i privades per tal de potenciar al màxim el desenvolupament de la relació maternofilial i de la formació de la personalitat de l'infant dins de l'especial circumstància determinada pel compliment de la mare de la pena privativa de llibertat. S'ha d'establir reglamentàriament un règim específic de visites per als menors que no superin els deu anys i que no convisquin amb la mare al centre penitenciari. Aquestes visites s'han de fer sense restriccions de cap mena pel que fa a freqüència i intimitat, i se n'ha d'ajustar la durada i l'horari a l'organització regimental dels establiments.
3. Als establiments de dones s'ha de facilitar a les internes els articles necessaris d'ús normal per a la higiene íntima.

Dins de la Llei orgànica general penitenciària 1/1979 de 26 de setembre, en concret en la reforma de 1995 es va reduir l'edat fins a la qual podien residir a la presó juntament amb les seves mares. Si l'estada dels infants a la presó és superior a 3 anys, aquests podrien produir-se greus disfuncions en el seu desenvolupament emocional i psicològic, ja que el fill és conscient de la privació de llibertat que afecta la seva mare.

Sobre les diferents lleis que aborden l'ingrés d'un menor està regulat per Reglament Penitenciari i el control del Ministeri Fiscal quan es produeixi aquest ingrés segons:

l'article 17.1. "La Direcció de l'Establiment admetrà els fills menors de tres anys... acreditant-los degudament la filiació i que l'esmentada situació no suposi risc per als menors, posant al coneixement del Ministeri Fiscal la decisió adoptada als efectes oportuns".

2. "Les internes que tinguessin a l'exterior els seus fills sota la pàtria potestat podran sol·licitar l'ingrés. Per a tal objectiu es necessitarà l'opinió del Ministeri Fiscal a qui se li notificarà de la decisió adoptada".

La seva estança i les condicions de l'internament dels menors queden regulades al punt 3. *"reconeguts pel metge, passaran a ocupar amb les seves mares l'habitació que se'ls designi dins de la unitat de mares".*

4. "En els possibles conflictes que sorgeixin entre els drets del nen i de la mare originats per l'internament, hauran de ser primordials els del nen".

5. "L'Administració Penitenciària disposarà per als menors i llurs mares d'unitats de mares que constaran de local habilitat per a guarderia infantil i estaran separades arquitectònicament de la resta dels departaments amb la finalitat de facilitar les especificitats regimentals, medicosanitàries i de sortides que la presència dels menors fes necessàries".

6. "L'Administració Penitenciària fomentarà la col·laboració i participació de les institucions públiques i privades... i celebrarà convenis per a potenciar al màxim el desenvolupament de la relació maternofilial i de la formació de la personalitat dels nens."

Respecte a temes de compliment de les diferents sancions que s'imposen als Centres Penitenciaris o sobre temes laborals, hi ha una sèrie d'excepcions per a les dones que estan embarassades o fa poc han donat a llum, que són les següents:

- En el compliment de la sanció d'aïllament en cel·la:

Art. 254.3 "No s'aplicarà aquesta sanció a les dones gestants i a les dones sis mesos després de la finalització de l'embaràs, a les mares lactants i a les que tinguin els seus fills amb elles".

- Relació laboral:

Art. 133. *El deure a treballar. 2. Quedaran exclosos d'aquesta obligació, sense perjudici dels beneficis penitenciaris:*

e) *Les dones embarassades, amb motiu del part, durant setze setmanes ininterrompudes ampliables per part múltiple fins divuit setmanes, distribuïdes abans i després del naixement a opció de la interessada, sempre que sis setmanes siguin immediatament posteriors al part.*

Art. 151. Causes i efectes de la suspensió de la relació laboral especial Penitenciària.

1.c) *Maternitat de la dona treballadora per un temps de setze setmanes ininterrompudes ampliables per part múltiple fins a divuit setmanes distribuïdes com s'indica a l'art. 133 del Reglament.*

Els diferents Centres Penitenciaris han de donar diverses prestacions per tal de poder cobrir les diferents necessitats que puguin plantejar els interns. A continuació, exposaré una sèrie de necessitats concretes del col·lectiu femení com estan cobertes legislativament.

1. Assistència sanitària:

Art. 209.1.2 Els centres de dones disposaran, a més a més, dels serveis periòdics d'un ginecòleg i quan convisquin nens amb les seves mares, d'un pediatre.

Art. 213.1 "als departaments de dones hi haurà una dependència amb instruments d'obstetrícia per a atendre, excepcionalment, les dones en els suposats parts".

2. Alimentació:

3. "Als centres on hi hagi nens acompanyant les seves mares se serviran de mitjans necessaris per a l'alimentació de cada menor conforme a les seves necessitats d'acord amb les indicacions del servei mèdic."

3. Dotació:

Els nens internats amb llurs mares també disposaran del vestuari adequat.

b) Sortida del Centre Penitenciari els fills de les internes

Tal com hem comentat anteriorment, l'edat límit de permanència dels menors amb les seves mares en els Centres Penitenciaris és de tres anys, una vegada hagin complert aquesta edat, han de sortir del centre.

Aquesta sortida del menor es prepara amb molta antelació, la suficient per evitar situacions com ara de desarrelament. De tal manera que per resoldre aquesta situació des de molt petits es fan sortides de cap de setmana i vacances amb la família extensa, que es farà càrrec del nen, o bé si l'intern no té família extensa, es pot recórrer a famílies d'acollida temporal mentre que es realitza la sortida de la mare.

En alguns casos on es pot preveure el desemparament algunes associacions no governamentals amb una forta experiència en aquests casos comencen el contacte amb el menor per posteriorment assumir-ne la tutela.

Un cop ha sortit el nen el règim de visites compta amb unes visites graduals per benefici del menor i per no trencar el vincle amb la mare.

Hi ha estipulada una llei que contempla un mecanisme de control per als casos que siguin més extrems de desatenció del menor, on es preveu l'adopció com a mesura excepcional: *“Quan es detecti que un menor és objecte de maltractaments, físics o psíquics, o és utilitzat per la seva mare o familiars per introduir o extreure de l'establiment substàncies o objectes no autoritzats, el consell de direcció, previ informe de la Junta de tractament, ho comunicarà a l'autoritat competent en matèria de menors perquè decideixi el que estimi procedent”*. (art. 181 RP)

c) Marc legislatiu de protecció de menors

Tanmateix hem de tenir en compte el marc legislatiu sobre la protecció del menor, així doncs, a continuació exposarem algunes de les lleis que són de vital importància en relació amb aquest projecte.

Un cop el menor ha ingressat juntament amb la seva mare al Centre Penitenciari o el seu nucli familiar ha canviat, el primer que s'haurà de tenir en compte és valorar l'existència o no d'una possible situació de risc. Segons la Llei 14/2010 de Llei de drets i oportunitats de la infància i l'adolescència, la situació de risc és aquella en la qual *“el desenvolupament i el benestar de l'infant o adolescent estan limitats o perjudicats per qualsevol circumstància personal, familiar o social sempre que per a la protecció efectiva de l'infant o l'adolescent no calgui la separació del nucli familiar”*.

En el cas de detectar qualsevol tipus de problemàtica en aquell nucli familiar que pugui perjudicar el menor se segueixen aquests passos, segons el protocol establert per la DGAIA (2012):

- 1) Els serveis bàsics d'atenció social fan una primera avaluació del cas i, si es considera necessària la intervenció especialitzada, es deriva el cas a l'Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA) del territori corresponent.
- 2) L'EAIA fa una intervenció amb el menor, la família i el nucli de convivència per valorar la situació sociofamiliar.
- 3) Si es determina que el menor no pot ser atès al seu nucli familiar, es proposa una mesura de protecció a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), i és en aquest moment quan es treu el menor de la família i se'l trasllada a un centre d'acollida.
- 4) Als centres d'acollida es realitza l'atenció immediata i transitòria dels menors que han de ser separats del seu nucli familiar mentre es fa l'estudi d'observació i diagnòstic de la seva situació i de les seves famílies, i la proposta de mesures de protecció adients.

En els casos que es detecta situacions de desemparament o una problemàtica de risc molt greu per aquell menor, automàticament poden requerir la separació urgent i immediata de l'entorn familiar, perquè la integritat física o psíquica del menor està en gran vulnerabilitat. El circuit és el següent:

- 1) Avaluació de les situacions per part dels EAIA per tal de determinar si cal un internament urgent o si es pot reconduir el cas cap a un procediment ordinari.
- 2) Allotjament provisional en un centre d'acolliment o en una família d'acollida d'urgència i suport als menors que ho necessitin.
- 3) Derivació a l'Institut Català de l'Adopció (ICA).

S'entén per desemparament³:

“El desemparament és la situació de fet en què es troba un infant o adolescent a qui li manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la personalitat, sempre que per a la seva protecció efectiva sigui necessària la separació del nucli familiar. Per tant, igual que en la situació de risc, el desemparament és una situació de fet, una situació de la vida real en la qual es troba l'entorn familiar i social, i que afecta greument el benestar o la qualitat de vida de l'infant o adolescent.” p. 109.

³ Llei orgànica 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. BOE núm. 5641, del 2 de juny (2010).

Per poder ser motiu de desemparament s'han de tenir en compte les situacions següents, segons la Llei 14/2010 de Llei de drets i oportunitats de la infància i l'adolescència:

- L'abandonament.
- Els maltractaments físics o psíquics, els abusos sexuals, l'explotació o altres situacions de la mateixa naturalesa efectuades per les persones a les quals correspon la guarda o que s'han portat a terme amb el coneixement i la tolerància d'aquestes persones.
- Els perjudicis greus al nadó causats per maltractament prenatal. En aquest sentit, s'entén per maltractament prenatal la manca de cura del propi cos, conscient o inconscient, o la ingestió de drogues o substàncies psicotròpiques per part de la dona durant el procés de gestació, i també el produït indirectament al nadó per la persona que maltracta la dona en el procés de gestació.
- L'exercici inadequat de les funcions de guarda que comporti un perill greu per a l'infant o adolescent.
- El trastorn o l'alteració psíquica o la drogodependència dels progenitors, o dels titulars de la tutela o de la guarda, que repercuteixi greument en el desenvolupament de l'infant o adolescent.
- El subministrament a l'infant o adolescent de drogues, estupefaents o qualsevol altra substància psicotròpica o tòxica, portat a terme per les persones a les quals correspon la guarda o altres persones amb llur coneixement i tolerància.
- La inducció a la mendicitat, la delinqüència o la prostitució per part de les persones encarregades de la guarda, o l'exercici d'aquestes activitats portat a terme amb llur consentiment o tolerància, i també qualsevol forma d'explotació econòmica.
- La desatenció física, psíquica o emocional.
- La violència masclista o l'existència de circumstàncies en l'entorn sociofamiliar de l'infant o adolescent, quan perjudiquin greument en el seu desenvolupament.
- L'obstaculització dels progenitors o els titulars de la tutela o de la guarda de les actuacions d'investigació o comprovació, per tal de valorar la situació o no de risc.
- Les situacions de risc que pel seu nombre, evolució, persistència o agreujament, determinin la privació de l'infant o adolescent, a un desenvolupament personal adequat.

- Qualsevol altra situació de desatenció o negligència cap al menor.

En el cas que la dona interna es quedi embarassada durant el seu compliment de condemna a la presó també es pot donar una situació de desemparament. Es valorarà la situació familiar, personal i social d'aquella dona que pugui afectar directament al nadó, d'aquest resultat s'extraurà una resolució de desemparament o no i només néixer s'efectuarà la retirada a la interna.

d) Observatori dels Drets de la Infància

El decret 129/2006, de 9 de maig, de creació de l'observatori dels Drets de la Infància. És un òrgan col·legiat, assessor i consultiu de la Generalitat quant als drets de la infància a Catalunya, és a dir, un instrument específic per contribuir de manera eficaç a la divulgació, foment, respecte i garantir els drets de la infància i adolescència.

Les seves funcions són⁴:

- Promoure la divulgació dels drets reconeguts als infants i adolescents, i assessorar els departaments de la Generalitat i les entitats locals que requereixen els continguts o materials dels drets de la infància.
- Promoure estudis sobre les necessitats, condicions de vida i l'adequació de l'ordenament jurídic dels infants i adolescents.
- Elaborar i formular propostes d'actuacions als organismes competents de la Generalitat en matèria de protecció, provisió, prevenció i participació infantil i juvenil.
- Assessorar el Govern en l'àmbit de la infància i l'adolescència a Catalunya.

A continuació, exposarem els Drets dels Infants segons el Document del Parlament de Catalunya⁵.

1. Tots són iguals pel que fa als drets que tenen. No hi ha d'haver cap nen ni nena del món sense totes les necessitats cobertes, i els adults han de fer els possibles perquè sigui així.

2. Tots els nens i nenes tenen dret a ser cuidats i a tenir tot el que cal per a poder créixer bé: els adults han de procurar una bona alimentació, portar-los al metge, han d'ajudar que coneguin el món en el qual vivim.

3. Tots els nens i nenes tenen dret a tenir un nom i a ser d'un lloc, és a dir, tenir una nacionalitat.

⁴ Segons el Departament d'Acció Social i Ciutadana, de la Secretaria d'Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya.

⁵ Parlament de Catalunya. (2009). *Els drets dels infants*. Serveis Jurídics i Àrea de Serveis Educatius. [núm. 340]

4. Tots els nens i nenes del món tenen dret que els ajudin a néixer en les millors condicions i a tenir menjar, un lloc on viure, esbarjo i atencions des del naixement.
5. Tots els nens i nenes tenen dret a rebre ajuda i atenció especial per poder superar qualsevol problemàtica que estiguin vivint.
6. Tots els nens i nenes tenen dret a ser estimats. Per això tenen dret a tenir una família.
7. Tenen dret a rebre una formació. Per això, és molt important que tothom faci el possible perquè els nens i nenes vagin a l'escola.
8. Els nens i nenes que presenten alguna discapacitat tenen dret a ser protegits.
9. Tots els nens i nenes tenen dret a no treballar fins que siguin grans, sense rebre qualsevol tipus de maltracte. En el cas que es detecti explotació infantil immediatament han de ser protegits.
10. Tots els nens i nenes tenen dret a ser respectats i que es protegeixin els seus drets.

3. DIAGNÒSTIC

Per poder realitzar o elaborar aquest projecte primer de tot haurem de dur a terme el diagnòstic. Aquesta tercera part està formada per tres fases, la primera part ubicarem el projecte, descrivint i contextualitzant el territori, la institució que en aquest cas és el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. A més a més, descriurem quina és la situació actual de les dones empresonades de Catalunya incidint en el perfil de les internes que es troben en el Departament de mares d'aquesta presó avui dia.

En la segona part es realitza la fase d'observació i descripció de la detecció de les necessitats des de tres perspectives diferents, segons les necessitats de les usuàries, les necessitats observades per nosaltres i les necessitats observades per altres professionals. Per acabar amb el diagnòstic, portarem a terme l'establiment de prioritats i delimitarem el problema en el qual ens volem centrar.

3.1. UBICACIÓ DE LA RECERCA: (SOCIOESTRUCTURA I/O PSICOESTRUCTURA)

a) Contextualització del territori i ubicació geogràfica

Dins del districte de San Martí, en una zona antigament industrial del Poblenou, anomenada pels antics socialistes utòpics Icària, es va construir la Vila Olímpica com a zona residencial pels esportistes que van participar en els Jocs Olímpics de 1992.

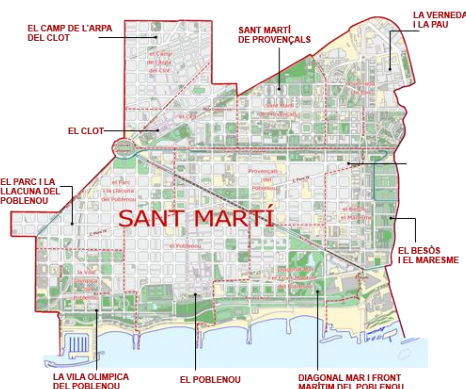

Figura 12: Mapa limítrof del districte de San Martí.

Les seves limitacions són entre els carrers de Marina, Salvador Espriu, Wellington, Llull, Àvila, avinguda d'Icària i Jaume Vicens i Vives.

L'equip d'arquitectes Oriol Bohigas, Josep Martorell, David Mackay i Albert Puigdomènech van ser els encarregats de dissenyar tot el conjunt i la seva posterior transformació en el barri residencial actual. Aquesta operació suposava, alhora, la

recuperació del front litoral per a tota la ciutat, amb la creació dels grans espais de lleure del Port Olímpic, els parcs del Port i de la Nova Icària i la platja d'aquest mateix nom.

Figura 13: Mapa limítrof del barri de la Vila Olímpica.

Després d'uns anys de gran lluita, avui en dia la Vila Olímpica és una zona dotada amb serveis i activitats que donen vitalitat al barri. Entre els grans equipaments que hi ha destaquen la Universitat Pompeu Fabra, la biblioteca d'aquesta universitat ocupa el singular edifici del Dipòsit de les Aigües, que antigament alimentava la font del veí parc de la Ciutadella, també es poden observar les famoses torres Mapfre. Una de les últimes millores incorporades en el barri ha sigut la presència del tramvia.

Es tracta d'un barri molt popular entre els turistes, per la seva proximitat a les platges de Barcelona i la zona d'oci nocturn del Port Olímpic.

b) Distribució de la població

En aquest barri hi ha un total de 9.367 habitants en l'any 2013 segons el Departament d'Estadística de Barcelona, en el qual hi ha 4.589 homes i 4.778 dones, entre ambdós sexes hi ha una diferència de només un 2%.

En aquesta taula, podem observar el que hem explicat anteriorment:

Població per sexe en 2013			
	BARCELONA	Dte. SAN MARTÍ	VILA OLÍMPICA
TOTAL	1.614.090	233.856	9.367
HOMES	765.471	112.889	4.589
DONES	848.619	120.967	4.778

Taula 1: Població de Barcelona per sexe en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

En la següent taula podem veure la classificació de població del barri de la Vila Olímpica per grups d'edat. On hi ha més població és en el grup d'adults de 25 a 64 anys hi ha un total de 5.665 habitants, tot i que és el grup amb més franja d'edats, seguidament el següent grup amb més població és el de nens de 0 a 14 anys amb un total de 1.667 habitants, el grup amb menys població és el de la gent gran de 65 a més anys amb un total de 964 habitants.

Per tant, estem parlant d'un barri on la majoria de la població és adulta i està dintre del grup de població activa, però també hi ha un nombre de nens molt important, podem deduir que és un barri on viuen moltes famílies que tenen fills. Al contrari, és un barri amb un índex d'envelliment molt baix.

Població per grup d'edats en 2013			
	BARCELONA	Dte. SAN MARTÍ	VILA OLÍMPICA
TOTAL	1.614.090	233.856	9.367
NENS (0-14 anys)	201.365	31.347	1.667
JOVES(14-24 anys)	140.901	19.847	1.071
ADULTS(25-64 anys)	929.496	136.047	5.665
Gent Gran (65 anys i més)	342.328	46.615	964

Taula 2: Població de Barcelona per grups d'edat en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Per acabar, la població migratòria d'aquest barri és bastant alta. El continent amb més nombre de persones d'origen de procedència és el d'Europa amb un total de 8.869 habitants, seguidament Amèrica és el segon continent amb un total de 366 habitants. Els dos continents amb un nombre més baix de procedència migratòria són Àfrica amb un total de 33 habitants i Oceania amb només 2 habitants, com podeu veure a continuació.

Població segons nacionalitat en 2013			
	BARCELONA	Dte. SAN MARTÍ	VILA OLÍMPICA
TOTAL	1.614.090	233.856	9.367
EUROPA	1.424.264	209.219	8.869
ÀSIA	63.900	8.320	93
ÀFRICA	20.557	3.025	33
AMÈRICA	104.804	13.226	366
OCEANIA	380	47	2

Taula 3: Població de Barcelona per nacionalitat en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

c) Descripció del context on es desenvolupa el projecte

Aquest projecte el portarem a terme en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, ubicat en el districte de San Martí, en concret en el barri de la Vila Olímpica des de 1989 en el Carrer Doctor Trueta.

Un fet molt característic d'aquesta presó que el diferencia de la resta de presons, excepte La Model, és que es troba just enmig de la ciutat, les seves barreres arquitectòniques contrasten amb la morfologia urbanística del barri.

Aquest centre és de caràcter preventiu per a les dones, és a dir, les internes encara no han estat condemnades. Té una capacitat de 200 internes, tot i que, actualment, només hi ha 150 internes. També compta amb una Secció Oberta d'Hommes amb una capacitat de més de 400 homes en tercer grau i una Secció Oberta de Dones amb una capacitat de més de 150 dones.

Figura 14: Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

L'únic Departament de Mares que hi ha a tot Catalunya està ubicat en aquesta presó amb només dotze cel·les, on se centrarà la intervenció d'aquest projecte. Les internes que es troben en aquesta unitat ja estan classificades en segon grau, és a dir, ja han sigut condemnades.

d) Característiques bàsiques de la població reclusa femenina

Per començar, descriuré quina és la realitat de la població reclusa femenina. Segons les dades dels Serveis Penitenciaris, les dones empresonades en comparació amb el nombre d'hommes interns és molt menor, en el 2013 un 6,56% eren dones i un 93,44% eren homes, en total van ser 9.818 interns. Com es pot observar a la imatge següent.

Figura 15: Estadística de dades sobre la població penitenciària en 2013 pels Serveis Penitenciaris.

Hi ha un gran índex de percentatge d'estrangeres un 44%, la gran majoria procedeixen d'Amèrica del sud, seguides de Romania. Per omisió, i com a fet diferencial respecte a la població penitenciària masculina les dones procedents del Marroc i Nigèria, són molt minoritàries: un 20%.

Pel que fa a la tipologia delictiva més del 70% representen delictes contra la salut pública (CSP), com ara, tràfic de drogues, l'altre 30% representen furts, robatoris, delictes violents i de la seguretat viària.

Sobre la situació familiar, la gran majoria són mares solteres, amb càrregues familiars, amb fills menors d'edat que viuen amb algun familiar pròxim. Quant a grups d'edat, la mitjana està en 40 anys, actualment, va en augment les franges d'edat de 18 a 20 anys.

Altres dades estadístiques sobre la població penitenciària femenina, extretes del Model de rehabilitació a les presons catalanes, del Departament de Justícia:

- Les dones delinqueixen menys (nombre de delictes), els seus delictes són menys violents i reincideixen menys (nombre d'ingressos a presó), i la proporció d'internes primàries és molt superior a la dels homes.
- Les dones delinqüents tenen índexs majors que els homes de presó preventiva i d'expulsió al país d'origen en finalitzar la condemna o com a fórmula alternativa al compliment.
- A les dones se'ls imposen penes majors que als homes en els delictes considerats greus.

- Les dones tenen una conducta més adaptada al règim de convivència als centres penitenciaris que els homes. Com a conseqüència del millor compliment de la pena i de la trajectòria penitenciària més adaptada, les dones gaudeixen d'un percentatge més alt de permisos, d'aplicació del compliment en règim obert (classificació en tercer grau de tractament) i de llibertat condicional.
- Quant a indicadors de salut, les internes tenen una situació pitjor, pel que fa a la proporció d'infecció de VIH que els homes. Hi ha un índex més gran de contagi.

e) Perfil de les destinatàries del projecte

D'aquest petit percentatge de dones internes, avui en dia només hi ha nou dones que estan ubicades en el Departament de Mares.

Primer de tot, per poder conèixer el perfil de cadascuna de les internes vam fer una entrevista inicial i individual (*vegeu l'annex 11*), amb unes preguntes molt bàsiques sobre la seva vida personal, com ara, estudis realitzats, trajectòria laboral, etc.

Cadascuna de les usuàries presenta una trajectòria personal, social i penitenciària molt diferent, tot i que, per una sèrie de similituds o de vivències al llarg de la seva vida es podrien classificar en tres grups amb unes característiques comunes.

El **primer grup** que hem trobat es tracta de quatre mares molt joves entre 21-23 anys, tres d'elles són mares primerenques i l'altra, d'ètnia gitana, ja té el seu tercer fill. La majoria d'elles viuen a barris de Barcelona.

Quant a formació acadèmica, cap d'elles ha arribat a obtenir el títol de l'ESO. Han realitzat algun curs específic, com ara ajudant de cuina o perruqueria. Sobre la seva trajectòria professional, el primer treball d'alguna d'elles ha estat en els destins de la presó, les altres havien treballat en la venda ambulante, fèries o com ajudants de cuina, però van ser treballs temporals.

La majoria d'elles no ha consumit drogues, tot i que, algunes van afirmar que esporàdicament entre els 16-18 anys van consumir haixix i marihuana. Una d'elles va patir anorèxia quan era adolescent i una altra ha afirmat que va patir bullying durant la primària, segons ens van explicar en l'entrevista personal.

Pel que fa la seva trajectòria penitenciària, han entrat un parell de vegades a la presó amb condemnes molt curtes, però la seva trajectòria de delinqüència es va iniciar a l'adolescència, tot i que, cap d'elles va estar a cap centre de justícia juvenil.

Compten amb el suport de les seves parelles, excepte dues que actualment no tenen parella ni el pare de la seva filla té cap tipus de responsabilitat, però totes tenen un suport d'algun membre de la seva família, pares o germans.

En el **segon grup**, es tracta de dues dones que tenen un perfil molt semblant, la seva edat se situa entre els 30-38 anys. Aquestes dues dones van estar durant molts anys en diferents centres de menors. Per tant, es van iniciar en la delinqüència sent molt joves i en complir la majoria d'edat han estat entrant i sortint de la presó fins a l'actualitat.

Són mares de molts fills entre 5 i 6 nens de diferents parelles. Actualment, tenen una parella estable que els dona suport. Tot i que al llarg de les seves vides han patit maltractament per anteriors parelles seves amb lesions molt greus.

Les dues estan rebent medicació per calmar l'ansietat i l'agressivitat, ja que tenen un temperament molt fort. No han tingut cap tipus d'addicció, una d'elles sí que és consumidora de marihuana en diverses ocasions quan és fora de la presó.

Cap d'elles té l'ESO, ni han realitzat cap altre tipus de formació. Quant a trajectòria laboral han tingut diferents treballs temporals, com a cambrera, contracte agrícola, confecció, ajudant de cuina o venda ambulat.

Compten amb un fort suport familiar un cop obtinguin la llibertat, ja que tenen molta família i està força unida a elles.

En l'últim i **tercer grup**, es tracta de tres dones estrangeres de França, Rússia i Libèria. Quant a educació només la que és procedent de Rússia té dues carreres i va estar treballant en una guarderia com administradora en el seu país, les altres dues no van arribar a acabar els estudis.

Dues d'elles van venir a Espanya quan eren molt joves, la d'origen francès tenia família a Barcelona, ja que el seu pare era d'aquí i no va tenir cap problema en el procés migratori. Va ser consumidora durant molt de temps d'heroïna i cocaïna, estava vinculada a un CAS abans d'entrar a la presó.

En canvi, la de Libèria va marxar quan era molt jove perquè el seu país estava en guerra, ella no volia marxar, però les condicions polítiques que hi havia en aquell moment la hi van obligar. En arribar a Espanya va tenir molts problemes d'adaptació, va haver de prostituir-se per poder sobreviure.

Per contra, la que és procedent de Rússia ha fet el seu procés migratori a la presó, ja que va ser detinguda a l'aeroport de Barcelona quan estava fent escala per anar a Tailàndia, de l'aeroport va anar directament al Centre Penitenciari de Dones. Està pendent d'expulsió.

Totes tres compten amb el suport de la seva parella i de la seva família extensa.

3.2. NECESSITATS DETECTADES

Després d'haver estat fent 250 hores de pràctiques en aquesta presó, i de poder estar aquests mesos col·laborant i participant en les activitats que es realitzaven en el Departament de mares, hem detectat moltes necessitats que aquest col·lectiu presenta.

Per poder exemplificar-les millor, les dividirem en tres blocs, el primer bloc són les necessitats que elles mateixes afirmen tenir, en el segon bloc, explicaré les necessitats que hem observat, i per acabar, l'últim bloc parlarem de les necessitats que els altres professionals que treballen amb aquestes mares han constatat que tenen.

a) Primer bloc: Necessitat de les usuàries

Per poder saber quines eren les necessitats generals que les mateixes internes afirmaven tenir, vàrem passar una enquesta d'avaluació inicial (*vegeu l'annex 12*), amb preguntes de caràcter genèric sobre quines preocupacions plantejaven sobre l'educació dels seus fills, com resolien alguns conflictes amb els seus fills o quines activitats creien que es podrien realitzar en el Departament de mares per millorar el benestar del seu fill.

Una de les preocupacions en què van coincidir la majoria d'elles era que el seu fill estudiés, que tingués alguna titulació per poder trobar feina, per tal de no seguir els seus passos i d'aquesta manera no s'hauria d'iniciar en el món de la delinqüència. També, es qüestionaven moltes i els preocupava, si serien capaces o no de posar límits als seus fills en un moment donat.

Respecte a les activitats que s'estan realitzant en aquest Departament, les mares creien que **necessitaven més activitats per a les mares que són primerenques**, activitats per tal de treballar el vincle maternal amb el seu nadó. D'altres, com ara de contacontes o, ja que elles no poden sortir, que els portéssim algunes tardes a jugar al parc.

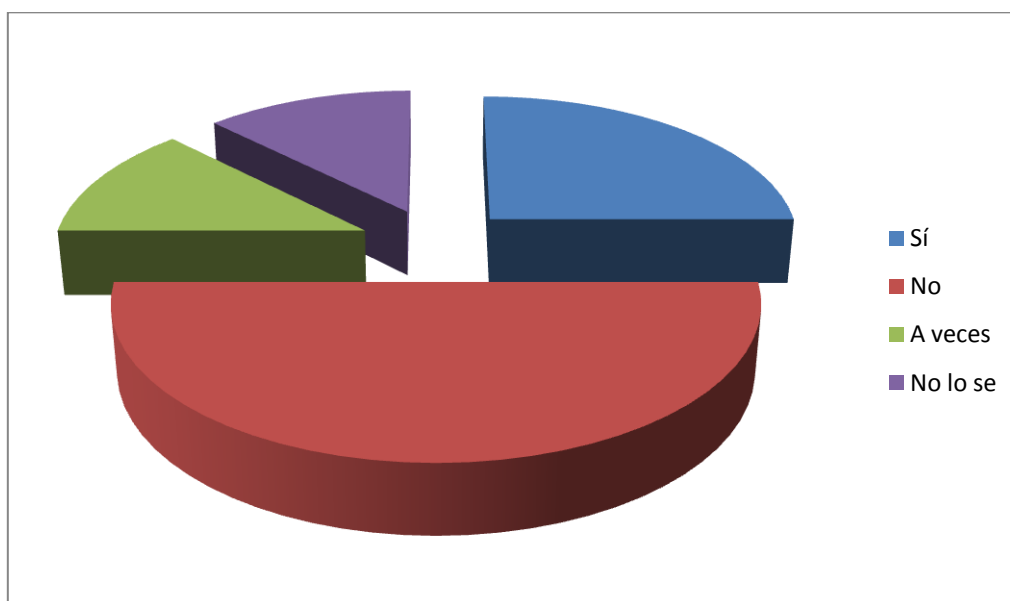
La gran majoria d'elles afirmava que acostumava a dir-li al seu fill les coses positives que veia en ell, però **quan el seu fill es portava malament els costava molt parlar-li**

sense que elles perdessin el control, gairebé sempre, el nen acaba sortint-se amb la seva perquè **no saben com posar-li límits**.

Per acabar, ens varen comunicar que volien aprendre a **com podrien resoldre alguns conflictes o com controlar-se quan estaven estressades o molt nervioses**, ja que moltes tenen un caràcter molt explosiu i no saben com relaxar-se o tranquil·litzar-se.

Això, també es pot observar en els resultats de l'enquesta, ja que en les últimes cinc preguntes demanàvem per aspectes que tenien a veure amb el seu caràcter, com resolien els conflictes o si sabien posar-li límits als seus fills o filles quan elles estaven estressades o atabalades per algun motiu.

A continuació, podeu veure un exemple del que hem explicat observant els resultats de la pregunta número cinc en aquesta gràfica: *“En situaciones en las que me encuentre enfadada o agobiada por un motivo, sé controlarme i poner límites a mi hijo/a: a) Sí, b) No, c) A veces o d) No lo se”*.

Gràfica 1: Resultat de l'enquesta d'avaluació inicial.

b) Segon bloc: Necessitats observades

Durant el temps d'intervenció en el Departament de mares, a mesura que passaven les diferents sessions es podien anar observant diverses necessitats que presentaven les internes.

Una de les principals necessitats que presenten totes les mares d'aquesta presó i que era fàcilment observable, ja que diferents professionals del centre la van contrastar, té

a veure amb **la criança i l'educació que estan donant als seus fills, en moltes ocasions els costa o no saben com posar-los límits**. Tot i ser infants molt petits les mares consenten tot el que volen als seus fills, en moltes ocasions **no saben com controlar-los**, podem interpretar-ho com un sentiment de culpabilitat per estar vivint a la presó.

Els ensenyen el que està malament a base de crits i moltes vegades algun cop. Els nens necessiten normes i límits ben definits per saber què és el que està bé i què és el que no, sempre a partir d'una bona explicació i el reforç positiu en comptes de reforçar negativament.

Un altre aspecte a destacar és el vincle maternal que s'està donant entre aquestes mares i els seus fills. És molt important crear aquest vincle, ja que a partir d'aquest el desenvolupament d'aprenentatge de l'infant serà més fort i segur. **La mare ha de vincular-se emocionalment coneixent les necessitats del seu bebè, i ser receptiva**. Però si no passen estona amb ell o no hi interactuen costarà molt crear aquest vincle.

Moltes d'elles no busquen estones per estar a soles interactuant amb el seu fill o filla, jugant amb ell o ella, ja que a partir del joc pots conèixer millor la personalitat de l'infant i per tant quan sorgeixin conflictes l'entendran millor. Tot i que també s'ha de dir que l'entorn on estan vivint no és el més adequat. Però a partir del centre es creen iniciatives per enfortir aquest vincle, com ara, contacontes o activitats d'arts plàstiques per a infants i mares, que haurien d'aprofitar més.

Un altre tema de gran importància i que hem observat com a necessitat és **la nutrició dels infants**. Tot i que els nens dinen i berenen a la llar d'infants i el sopar està predeterminat per un pediatre, les mares molts cops no segueixen les pautes alimentàries recomanades per als infants.

Un cop arriben de la llar d'infants les mares els donen per segon cop el berenar, algunes vegades brioixeria industrial. Al cap d'una hora quan és l'hora de sopar els nens molts cops no tenen gana i alguns dels plats no se'ls mengen. També, si hi ha un plat que no els agrada en comptes d'intentar que el nen o nena se'l mengi s'esperen que portin el menjar per a les mares al cap d'una hora i els donen sopar el seu menjar, que és per a les persones adultes, no pas per als infants.

c) Tercer Bloc: Necessitats observades per altres professionals

Els dos únics professionals que fan una intervenció directa amb les mares i els seus fills són els educadors socials del centre i una educadora infantil, que és la que

s'encarrega de portar tota la documentació, les autoritzacions d'entrada i de sortida de l'infant del centre i la llar d'infants.

Tant els educadors socials com l'educadora infantil coincideixen que el grup actual de mares que hi ha internades és bastant complex, tenen un perfil quant al caràcter molt similar, tenen un temperament molt fort i algunes d'elles amb una trajectòria penitenciària molt llarga, això dificulta molt les intervencions que realitzen.

En moltes ocasions quan intenten fer alguna activitat o dinàmica per treballar qualsevol aspecte sobre la maternitat i l'educació cap als infants, les mares se senten qüestionades segons com es desenvolupen els fets, potser per por que les separin dels seus fills o per baixa autoestima, per tant, han d'anar amb molt de compte amb la intervenció que fan.

Una de les necessitats que ells detecten: **és un grup que constantment senten que les estan jutjant o qüestionant si són bones o males mares**, per tant, són dones que necessiten molta comprensió, paciència i anar treballant al ritme que elles van marcant.

Tanmateix, en treballar en una Institució com és la presó, les usuàries constantment tenen molts **canvis d'humor segons la situació familiar o penitenciària que estiguin vivint**, per tant, s'han d'anar modificant i adaptant les diferents dinàmiques que es realitzen a la motivació i les ganes que tingui el grup en aquell moment. Ja que molts cops preparen una activitat i quan van a fer-la troben que el grup no vol treballar i han d'improvisar o adaptar aquella dinàmica en el mateix moment tenint molt en compte l'estat anímic de les mares.

Una altra necessitat que creuen que hi ha en aquest grup de mares internades en la presó és que **no s'impliquen o no es comprometen prou a portar el seu fill o filla a la llar d'infants que hi ha fora de la presó**.

És a dir, molts matins quan l'educadora infantil entra al Departament per recollir els nens i nenes i portar-los a la llar d'infants es troba que les mares no els hi volen portar per múltiples motius, el principal motiu és per desconfiança, no es refien que el seu fill o filla estigui ben cuidat. Tot i que elles en ingressar en aquest Departament han signat un contracte assegurant que és responsabilitzaran i es comprometen que els seus fills vagin a la llar d'infants.

Cal conscienciar-les dels beneficis que té per al nen sortir durant el dia de la presó i interactuar amb altres nens a la llar d'infants, a més a més, de la millora en el desenvolupament que té que els nens vagin des de ben petits a aquest recurs.

3.3. ESTABLIMENT DE LES PRIORITATS I DELIMITACIÓ DEL PROJECTE

El grup actual d'internees que estan complint condemna en el Departament de mares és molt heterogeni, cadascuna presenta unes necessitats concretes segons la seva història de vida, per treballar individualment aquestes necessitats personals en el moment de l'ingrés és realitza un Pla de Treball Individualitzat (PIT), on han de seguir una sèrie de premisses o pautes marcades pel seu tutor.

En aquest projecte un dels seus principals propòsits és treballar una sèrie de problemàtiques de manera grupal, que hem detectat pel que fa a la criança i la vinculació mare i fill o filla, ja que entre totes elles podran sorgir diferents punts de vista i creiem que serà una manera més enriquidora d'abordar certes necessitats que presenten en general en aquesta temàtica.

Nosaltres creiem que per realitzar un bon projecte maternoinfantil i tenint en compte els perfils de les internes, cal incidir principalment en els aspectes següents:

- **Vincle maternoinfantil:** segons l'autor Baraudy (2010) i Muñoz (2005) l'aferrament és el vincle afectiu que el nadó estableix amb les persones que s'ocupen d'ell, que cobreixen les seves necessitats bàsiques, el cuiden, li donen seguretats emocionals, etc. Creiem que el vincle mare i fill és el pilar principal i la base per poder treballar tots els aspectes sobre la criança i el desenvolupament dels nens i nenes dels 0 a 3 anys que hi ha en aquesta presó.
- **L'empatia:** és la capacitat per posar-se en el lloc de l'altre i saber que és el que sent o fins i tot el que pot estar pensant, com diu l'autor Baraudy (2010). Les mares han de sintonitzar amb el món intern dels fills, reconeixent les manifestacions emocionals i gestuals, per poder reconèixer quines necessitats té el seu fill o filla.
- **Competències parentals a partir de la parentalitat positiva:** alguns autors com ara Seligman (1998) o Fèlix Loizaga (2011), que ha realitzat estudis sobre la parentalitat positiva argumenten que a partir d'aquestes competències,

s'intenta desenvolupar competències per avançar i millorar amb els fills o filles, on l'interès superior és el nen o nena, tenint cura d'ell, desenvolupant-ne les capacitats, sense ser violent i oferint reconeixement i orientació, inclòs un establiment de límits que permeten el ple desenvolupament del nen. Creiem que seria molt enriquidor tant per a les mares com per als fills, treballar el desenvolupament dels nens a partir d'aquesta competència parental.

- **Marcar límits:** la Dra. Raquel-Amaya Martínez González (2009) argumenta sobre les normes i els límits, són tan necessaris per al desenvolupament emocional, cognitiu i social com l'afectiu. El nen o nena necessita un entorn predicible i saber què esperen d'ell o ella els seus pares, els aporta seguretat. Les normes han de ser clares, estables i senzilles, d'aquesta manera facilitarà la convivència i la vida en societat. És necessari que s'acompanyin d'una explicació coherent, perquè així el nen o nena ho comprendrà: no val dir el "perquè ho dic jo". Creiem que és molt necessari que les internes aprenguin a posar límits als seus fills a partir d'una bona explicació, ja que serà un procés molt beneficiós i positiu per a tots dos.
- **Alimentació i nutrició infantil:** molts autors especialitzats en aquesta matèria com ara Manuel Hernández Rodrigo (1994) o Ana Sastre Gallego (1999), afirmen sobre la importància de portar una vida sana i una alimentació equilibrada és fonamental per al desenvolupament dels bebès i nens o nenes. Els hàbits alimentaris adquirits en aquest període determinaran la futura alimentació de l'adult. Per aconseguir uns bons costums, és necessari realitzar una dieta equilibrada i variada que permetrà el creixement i desenvolupament adequats. L'alimentació en el nen d'un a tres anys introdueix la varietat en la dieta per mantenir un ritme adequat de creixement. És un aspecte molt necessari per abordar en aquest projecte, ja que les mares d'aquest Departament no tenen cap pauta alimentària sobre els seus fills o filles.
- **Resolució de conflictes:** hi ha molts autors que parlen sobre les tècniques de resolució de conflictes com ara, Irene Carracedo (2012) o Roberto Gimeno (2013), comparteixen que una solució de conflictes positiva resol els problemes amb un benefici per cadascuna de les parts implicades i té en compte les necessitats de les dues parts. Creiem que l'adquisició de tècniques positives de solució de conflictes és positiu per a les mares, ja que d'aquesta manera entenen que hi ha d'altres maneres, a banda de la violència, d'actuar davant una situació de xoc d'interessos o situacions d'estrès.

- **Impulsivitat:** segons E. Barratt (2007) va argumentar sobre la teoria de la impulsivitat, que aquesta és la tendència a reaccionar i/o prendre decisions de forma immediata i sense reflexionar, és a dir, sense tenir en compte les conseqüències de la nostra acció. En les mares que estan dins de la presó podrien ser actuacions impulsives qualsevol tipus de violència física i psíquica quan sorgeix algun conflicte tant personal com amb una altra interna, no és conscient de la conseqüència que pot tenir aquest comportament, ja que només sent que ha d'actuar així i moltes vegades no pot controlar-ho.

Tots les necessitats que hem esmentat en el punt anterior creiem que són molt importants i necessàries per tractar, però pensem que els primordials i que requereixen més urgència són els següents: establir el vincle maternoinfantil, dotar-les de pautes alimentàries per a bebès i infants, dotar-les de competències parentals a partir de la parentalitat positiva per establir uns límits, i per acabar, dotar-les d'habilitats socials per a la resolució de conflictes.

Amb els recursos que tenim intentarem donar el màxim d'informació possible per poder treballar tots aquests aspectes amb les internes.

3.4. PRONÒSTIC

Si en aquest programa es treballen les diferents habilitats socials plantejades, millorarà la convivència entre les internes en el Departament de mares, i en les seves relacions personals. També a partir de l'autocontrol i la resolució de conflictes podran solucionar millor els possibles problemes que sorgeixin en un futur. Creiem que és un factor molt important per reduir la reincidència d'aquestes dones.

D'altra banda, amb els coneixements que s'ensenyen en aquest programa, la relació de les mares amb els fills també millorarà. Coneixeran millor les necessitats que poden presentar els fills i filles i tindran més eines per cobrir-les. El vincle amb els seus fills o filles s'enfortirà més després de realitzar les diferents sessions.

Al contrari, si no es treballen aquests aspectes plantejats la situació que actualment hi ha en el Departament de mares es quedarà igual o possiblement empitjorarà, ja que les mares seguiran fent el que feien fins ara, i més endavant serà més difícil canviar o millorar aquestes conductes.

Per a les mares que són primerenques pot ser molt perjudicial no fer aquest programa, ja que molts dels coneixements bàsics que s'ensenyen no els podran assolir i a la

llarga pot crear unes necessitats greus als seus fills o filles, com ara, en aspectes de nutrició infantil o com posar normes i límits als nens i nenes.

4. FORMULACIÓ DEL PROJECTE

4.1. DEFINICIÓ DEL PROJECTE

a) Nom o títol

Projecte d'intervenció: Trencant barreres per créixer junts.

b) Pla o programa al qual pertany

Aquest projecte és un programa d'atenció i desenvolupament tant per a les mares com per als seus fills menors de tres anys que estan vivint a la presó. Partirem del Programa Materno-Infantil que hi ha actualment en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, on se centrarà en una atenció especialitzada en el Departament de Mares, gestionat pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

c) Descripció

El nostre projecte anirà encaminat a fer una intervenció socioeducativa amb les internes que estan privades de llibertat i que estan complint condemna amb els seus fills o filles menors de tres anys. Aquest programa està dividit en dues parts, on es treballen diferents aspectes per assolir unes competències parentals positives.

D'una banda, es treballaran tota una sèrie d'habilitats socials, per afavorir la resolució de conflictes, l'autocontrol, posar-se en el lloc de l'altre, és a dir, l'empatia, d'altres per millorar la comunicació, com l'escolta activa i l'assertivitat, en resum totes aquelles habilitats per a la construcció d'una convivència familiar positiva.

D'altra banda, un dels nostres principals propòsits és treballar des d'una atenció simultània de les mares i dels fills o filles per potenciar la funció materna i el desenvolupament dels nens. D'aquesta manera proporcionarem a les mares tècniques i coneixements bàsics per a l'educació dels fills des de la promoció de la parentalitat positiva. Com ara, l'aferrament o el vincle mare i fill, posar límits i normes, o com a coneixements bàsics l'alimentació i la nutrició més adequada per als infants.

d) Destinataris

Aquest programa anirà destinat a les internes que vulguin participar del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i als seus fills i filles que són menors de tres anys. El grup d'internes que actualment el realitzaran serà de nou mares i els seus fills, la més petita de tots els nens només té un més i la més gran està a punt de complir els tres anys.

Segurament que al llarg d'aquest projecte tindrem noves incorporacions o baixes, perquè algunes d'elles estan pendents de rebre el tercer grau.

e) Objectius generals

- Potenciar alternatives a la violència per fer front als problemes i els conflictes.
- Ensenyar les competències parentals positives.
- Desenvolupar i enfortir el vincle d'aferrament mare i fill/a.

f) Objectius terminals

- Augmentar el control emocional i conductual.
- Assumir el control quan sorgeixen conflictes de manera assertiva.
- Crear espais i temps per interactuar a soles amb els seus fills o filles.
- Aprendre els beneficis d'una bona alimentació infantil.

g) Estratègies per l'acció

Per dur a terme el nostre projecte primer de tot hem de diagnosticar quines són les necessitats que presenta el nostre grup d'internes per haver-les pogut cobrir un cop hagi acabat aquest programa.

Per això realitzarem una entrevista inicial (*vegeu annex 11*) per conèixer els diferents perfils de cada interna i una sèrie d'enquestes a escala individual (*vegeu annex 12*) per saber quines necessitats o preocupacions poden tenir.

El projecte durarà tres mesos, el Pla d'Acció està dividit en dues Unitats de Programació. En la primera, treballarem estratègies de millora personal, on dotarem les internes d'alternatives a la violència, a partir de sis Unitats Didàctiques, en cadascuna de les quals es treballarà una habilitat social, com ara l'assertivitat, l'empatia i l'escolta activa, també treballarem l'autoconeixement a partir de l'autocontrol i la resolució de conflictes.

En la segona Unitat de Programació treballarem diferents aspectes en relació amb l'infant i les competències parentals positives. També està dividit en sis Unitats Didàctiques, en les quals es vol treballar la creació o el desenvolupament del vincle maternoinfantil a partir d'activitats, com ara, el massatge infantil i el contacontes o el joc. Tanmateix, ensenyarem els coneixements bàsics del cicle vital dels infants i la importància i la necessitat de donar una bona alimentació i nutrició als seus fills o filles, ensenyant pautes beneficioses alimentàries per a infants de 0 a 3 anys i dotarem les

mares de tècniques perquè ensenyin als seus fills a començar adquirir l'hàbit de menjar sols.

h) Pressupost i fonts de finançament

Aquest projecte serà finançat per la Generalitat de Catalunya, en concret, pel Departament de Justícia, que atorgarà els diners necessaris per a l'elaboració dels programes que es realitzen en els Centres Penitenciaris de tot Catalunya. També podria ser finançat per algunes associacions o fundacions públiques que vulguin participar com ara "*Niñossinbarreras*". El cost d'aquest projecte oscil·la en els 962,31 euros en el punt 6.3. es desenvolupa i es detalla aquest pressupost.

5. PLANIFICACIÓ

Aquest apartat del projecte és la planificació, en la qual donarem sentit i ordre a la intervenció que farem. Es pot observar la descripció de tot allò que forma part del pla d'acció, com ara els diferents objectius, la metodologia, etc.

A més a més, en el segon apartat reflectirem les diferents definicions de les unitats de programació i de les unitats didàctiques, així com els diferents indicadors i instruments d'avaluació, o els materials i recursos necessaris per a aquestes activitats.

5.1. Descripció del Programa d'acció

a) Descripció i justificació

Amb aquest programa es busca fer un bon treball de qualitat amb la persona, intervenint per tal de poder aconseguir un canvi i una millora en elles i en l'educació que donaran als seus fills i filles. La nostra intenció com a professionals de l'acció social és poder ensenyar a les internes habilitats socials i coneixements bàsics i competències per a l'educació dels seus fills i filles menors de tres anys. Sent elles les principals protagonistes del seu propi canvi.

D'aquesta manera, elles podran aconseguir un sentiment de seguretat en elles mateixes i podran donar una millor educació als seus fills i filles, això alhora també repercutirà en el seu autoconeixement i en la seva autoestima, que són altres aspectes que també es treballen en aquest programa.

- **Programa de competències parentals positives:**

En aquest programa es treballaran tres habilitats socials, que són, l'assertivitat, l'empatia i l'escolta activa, per tal d'aprofundir en la seva autonomia per a la resolució de conflictes sense violència. Tanmateix, d'aquesta manera augmentarà el seu autoconeixement que permetrà adquirir un major autocontrol.

Un altre aspecte que pretenem treballar en aquest programa és consolidar i enfortir el vincle mare i fill, és a dir, l'aferrament, a partir del massatge infantil i altres activitats com ara el contacontes i el joc. Ensenyar els coneixements bàsics del cicle vital dividit en les diferents etapes per les quals haurà de passar l'infant des dels 0 fins als 3 anys.

També, volem aconseguir que les internes siguin capaces de posar normes i límits als seus fills i filles argumentant per què els posen aquestes normes i que siguin elles conscients de la importància i la repercussió que tenen aquestes tècniques cap a l'educació dels seus fills i filles.

L'últim aspecte que treballarem és conscienciar les mares de la gran importància que té donar als fills una bona alimentació i quins beneficis té. Dotarem les internes de diverses pautes beneficioses alimentàries a partir de les necessitats que poden tenir els infants dels 0 als 3 anys, incorporarem diverses dietes equilibrades i treballarem els falsos mites que hi ha sobre l'alimentació infantil. També començarem a establir unes rutines perquè els més petits comencin a adquirir l'hàbit de menjar sols.

b) Objectius

- Facilitar eines per la millora d'emocions i d'habilitats socials.
 1. Aprendre a ser assertiu.
 2. Conèixer i analitzar les pròpies emocions.
 3. Expressar les emocions de forma positiva.
- Assumir el control quan sorgeixen conflictes de manera assertiva.
 1. Treballar l'escolta activa.
 2. Saber resoldre els conflictes sense utilitzar violència.
 3. Saber empatitzar amb l'altre persona quan hi ha un problema.
- Crear espais i temps per interactuar a soles amb els seus fills o filles.
 1. Atendre i entendre les seves demandes i necessitats.
 2. Fer activitats lúdiques amb els seus fills.
 3. Tenir paciència.
- Aprendre els beneficis d'una bona alimentació infantil.
 1. Conèixer diferents dietes equilibrades.
 2. Crear rutines amb l'infant a l'hora de menjar.
 3. Tenir paciència amb els seus ritmes d'aprenentatge.

c) Metodologia

La base metodològica del nostre projecte se sosté sobre un model participatiu i actiu, on creiem que és molt important l'opinió de totes les mares participants de les activitats, ja que elles són les que s'encarregaran de realitzar el seu propi canvi i de la seva evolució. En tot moment, nosaltres respectarem el procés de canvi de cada interna i els ritmes de motivació de cadascuna.

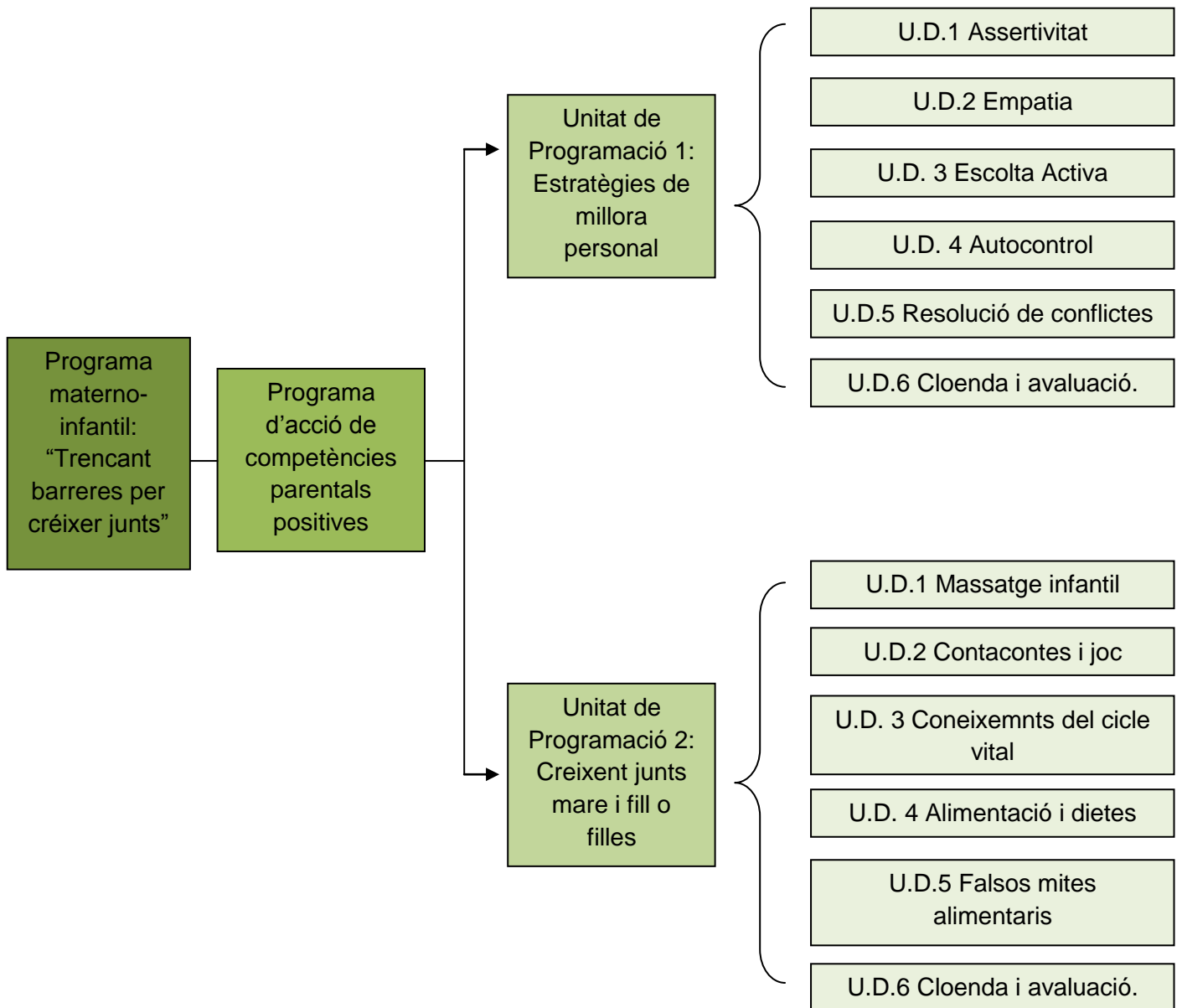
Aquesta intervenció no només suposa un compromís per part nostra, sinó que també per part de les usuàries, on es demana responsabilitat. Alhora és molt important la implicació per part seva, ja que sense aquesta participació no es podria porta a terme aquest programa.

Un dels principals valors que volem transmetre és donar confiança i comprensió, volem que les internes sentin que poden opinar de qualsevol aspecte amb total llibertat, compartir les seves idees sense vergonya a sentir-se menyspreades, ja que una de les bases que crearem serà un clima de total respecte mutu per part de tots, i nosaltres com a professionals tenim el deure o la gran responsabilitat de fomentar aquest respecte. Per tant, el principal objectiu és poder provocar canvis, motivant les mares, i nosaltres com a referents hem d'afavorir el seu procés de canvi.

Tots aquests aspectes, s'aniran repetint i recordant en cada sessió, per tal de crear aquest bon clima de treball grupal.

c) Unitats de programació

A continuació, exposarem un esquema que representa l'organització d'aquest programa.

Esquema 1: Emmarcament de l'organització del projecte.

5.2. UNITATS DE PROGRAMACIÓ

a) Descripció i durada

En la primera Unitat de Programació, **Estratègies de millora personal**, el que es pretén és donar a conèixer diferents habilitats socials que serviran a les internes a coneixèixer-se a si mateixes i millorar en les seves relacions interpersonals, també milloraran en la resolució de conflictes que puguin tenir dintre i fora de la presó.

Tot això estarà dividit en sis sessions on es treballaran diferents habilitats socials, com ara l'assertivitat, l'escolta activa i l'empatia. En les altres dues sessions treballarem l'autocontrol i la resolució de conflictes.

Per acabar, realitzarem una última sessió per fer el tancament i la cloenda d'aquesta Unitat de Programació on es comentaran alguns aspectes que les internes vulguin destacar, també es farà una avaluació global de les sessions.

En la segona Unitat de Programació, **Creixent junts mare i fill o filles**, d'una banda, treballarem per desenvolupar i enfortir el vincle maternoinfantil, per dur a terme el nostre propòsit, en una sessió ensenyarem com donar un massatge infantil, en l'altra farem activitats de contacontes i jocs, perquè les mares puguin conèixer millor les demandes dels seus fills.

La darrera sessió que farem serà perquè les mares puguin conèixer les diferents etapes del cicle vital dels seus fills o filles. A partir de diverses taules cronològiques dividides en els diferents mesos fins arribar als tres anys de vida, donarem a conèixer els aspectes evolutius més importants de cada etapa, tant de desenvolupament físic com emocional, etc.

Les últimes sessions aniran enfocades sobre la temàtica alimentària i nutricional dels infants. En la primera treballarem les pautes beneficioses alimentàries, per conscienciar les internes de les necessitats bàsiques de donar una bona alimentació als seus fills i filles, dotant-les de certes dietes equilibrades per als infants. També, establirem unes pautes i unes rutines perquè els infants des de ben petits comencin a adquirir l'hàbit de menjar sols.

En la segona sessió destaparem els falsos mites o carències que poden tenir sobre l'alimentació que han de donar als seus fills o filles.

Per acabar, farem com en l'anterior Unitat de Programació, hi haurà una única sessió per fer l'avaluació, la cloenda i comentar els aspectes a destacar de les sessions anteriors.

En cada sessió s'exposarà un material referent al fet o concepte que treballarem aquell dia, després, a partir d'un conjunt de dinàmiques es comprovarà si les internes han interioritzat tota aquella informació, i posarem en comú les qüestions que vagin sorgint i els diferents punts de vista.

El conjunt del programa durarà tres mesos durant els quals, cada setmana, es realitzarà una sessió d'aproximadament una hora i mitja.

b) Objectius

- Entendre les pròpies emocions.
- Gestionar les emocions en un conflicte.
- Potenciar el fet de ser assertiu.
- Estimular el desenvolupament físic i afectiu de l'infant.
- Posar els primers límits a l'infant.
- Canviar les rutines alimentàries perjudicials per als infants.

c) Continguts

- **Fets, conceptes i sistemes conceptuals**

Entre les diferents sessions treballarem molts conceptes. En la primera Unitat de Programació treballarem, què significa ser assertiu, com resoldre els conflictes sense recórrer a la violència, comunicar-se practicant l'escolta activa i què és l'empatia i posar-la en practica en determinades situacions.

En la segona Unitat de Programació ensenyarem la importància i el concepte de com crear el vincle materno-infantil o l'aferrament a partir del massatge infantil i els ensenyarem a contar contes per tal de crear aquest vincle.

També ensenyarem els diferents coneixements del cicle vital dels infants dels 0 als tres anys, donant a conèixer totes les etapes de desenvolupament. A més a més, explicarem la importància de posar límits i normes ben argumentats.

Per acabar, treballarem la gran importància que té donar una bona alimentació als infants a partir de certes dietes equilibrades i el valor nutricional dels aliments,

tanmateix començarem a crear rutines perquè els infants d'un any comencin a menjar sols.

Això, és un breu resum. En els annexos es poden veure aquests fets i conceptes més desenvolupats dintre de les unitats didàctiques.

- **Procediments**

Escollar les explicacions donades pels educadors socials sobre la part teòrica que donarem al començament de cada sessió.

Debatre entre totes les internes les diferents opinions que vagin sorgint sobre els determinats fets o conceptes.

També es qüestionarà tot allò que no s'hagi entès i ho posarem en comú per tal de fer un aprenentatge comunitari.

Es requerirà una participació activa en les diferents activitats o dinàmiques que es realitzin en totes les sessions.

- **Actituds, valors i normes**

- Mostrar interès en les activitats.

- Implicar-se en les activitats.

- Participació activa.

- Puntualitat.

- Respecte i tolerància a totes les companyes i professionals que participin en el programa.

d) Metodologia i/o tècniques

Sempre en començar les sessions repartirem unes fotocòpies amb la part teòrica que explicarem, perquè d'aquesta manera quan elles vulguin consultar algun dubte o recordar alguns dels conceptes explicats podran fer-ho a través de les fotocòpies.

Com les sessions les realitzarem amb les mares i els seus fills o filles han de ser sessions molt dinàmiques, on les mares puguin estar pendents de les necessitats que pugui presentar el seu fill i alhora prestar atenció a les diferents explicacions, i d'altra banda que siguin atractives i adequades perquè els nens i les nenes estiguin distrets.

Un dels elements o eines que més utilitzarem per treballar les diferents competències parentals positives, els valors o com posar límits o normes, serà a partir de vídeos. On es visualitzaran diferents escenes amb un clar exemple d'aquell concepte que volem treballar, és una tècnica molt atractiva per treballar amb el perfil d'aquestes mares i els seus fills o filles.

Seguidament, després de les visualitzacions dels vídeos crearem espais de debat, on permetrà interactuar i intercanviar les diferents opinions. Creiem que a partir del debat poden sorgir molts més aspectes, ja que hi haurà moltes opinions diferents i debatre-les o posar-les en comú serà una pràctica molt enriquidora per aprendre'n.

Un altra eina que emprarem en aquestes sessions serà el role-playing, ja que a partir d'aquest podem treballar molts aspectes. D'una banda, podran posar en pràctica tot allò que han après de la part teòrica, i d'altra banda a nosaltres ens permetrà observar i avaluar si han interioritzat aquests coneixements.

Per poder portar a terme les Unitats Didàctiques sobre l'alimentació, nutrició infantil i ensenyar als infants a menjar sols es faran en el menjador mentre estiguin donant el sopar als seus fills i filles.

e) Materials/ recursos necessaris

- **Recursos materials:** la ludoteca i el menjador del Departament de mares com espai per realitzar les diferents sessions. Com a material didàctic per a la intervenció necessitem les fotocòpies amb la teoria explicada, també material audiovisual, com per exemple un lector de memòries per posar DVD, USB, entre d'altres per la visualització dels vídeos, que ja està disponible en el centre.
- **Recursos humans:** dos educadors socials i les internes que vulguin assistir a les diferents sessions juntament amb els seus fills o filles.
- **Recursos econòmics:** el cost dels educadors socials.

f) Indicadors i instruments d'avaluació

El principal instrument d'avaluació que utilitzarem en les diferents sessions d'aquest programa, serà la graella d'observació (*vegeu l'annex 13*), ja que a partir d'aquest instrument podem obtenir una avaluació generalitzada del projecte i adaptarem algun dels indicadors per obtenir una avaluació específica per a cada sessió.

D'altra banda, també hi haurà altres tècniques per portar a terme l'avaluació. Com a instruments d'avaluació no formals, serà a partir de les nostres pròpies observacions espontànies durant les activitats, les diferents actuacions, les converses o diàlegs amb les internes, que sempre quedaran enregistrades en un diari de camp en acabar cada sessió.

Com elements formals d'avaluació emprarem proves específiques o de qüestionaris (*vegeu annex 17*) per comprovar si han adquirit certs coneixements donats, també farem un qüestionari perquè les internes puguin valorar les diferents sessions (*vegeu annex 16*).

Per acabar, abans de començar cada sessió farem un registre d'assistència (*vegeu annex 14*) i un llistat de comportament per avaluar l'índex de participació que hi ha hagut en aquest projecte (*vegeu annex 15*).

g) Unitats didàctiques

En les següents pàgines podreu observar les 12 Unitats Didàctiques que té aquest projecte.

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 1: Assertivitat

Destinatari:		Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona				
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares		Temps:	1 sessió de 1'30h	
Objectius didàctics:						
<ul style="list-style-type: none"> - Saber resoldre els conflictes sense utilitzar violència. - Saber empatitzar amb l'altra persona quan hi ha un problema. - Dir les coses controlant-se i sense esbarrar-se. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 						
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:	
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors				
Habilitats socials.	Fer una escolta activa.	Assertivitat en les intervencions.	<ul style="list-style-type: none"> - Passar material teòric sobre els diferents continguts de l'assertivitat i les diferents tècniques per treballar aquesta habilitat social. - Posar en comú dubtes o aspectes per comentar en grup. - En parelles fer representacions de diferents situacions utilitzant la tècnica role-playing. (5'-10'). (vegeu annex 1.3) - Qualificar les representacions de role-playing segons una rúbrica d'avaluació (vegeu annex 1.4.) - Cloenda i tancament de la sessió. 		1:30h	
Sentiments.	Posar en comú els diferents aspectes.	Respecte entre les companyes.			30'	1h
Emocions.	Respectar les companyes.	Participació en les activitats.			10'	50'
Resolució de conflictes.	Comunicació verbal i no verbal.	Puntualitat en la sessió.			30'	20'
Autocontrol.		Iniciativa en relació amb el seu fill/a.			15'	5'
No utilitzar violència. (vegeu annex 1.2)		Tolerància en les diferents opinions.			5'	0'
Avaluació:						
L'avaluació es realitzarà a partir de la qualificació que facin les internes i els professionals sobre les representacions del role-playing. (vegeu annex 1.4)						
També, es puntuarà el grau d'implicació i participació de cada intern, a partir de les taules d'avaluació. (Vegeu annex 15)						

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 2: Escolta Activa

Destinataris:		Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Assolir l'habilitat d'escolta activa amb comprensió i cura. - Prendre consciència del que diu l'emissor. - Transmetre la comprensió del que explica l'emissor. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors			
Habilitats socials.	Fer una escolta activa.	Assertivitat en les intervencions.	- Començar amb la dinàmica del telèfon per escalfar i motivar les internes a participar.		10'
Sentiments. Emocions.	Posar en comú els diferents aspectes.	Respecte entre les companyes.	- Explicar el concepte d'escolta activa i les diferents estratègies per dur-la a terme.		30'
Autocontrol. Habilitats comunicatives.	Respectar les companyes.	Participació en les activitats.	- Fer la dinàmica "La clínica del rumor" per posar en pràctica aquesta habilitat social.		30'
(vegeu annex 2.1)	Comunicació verbal i no verbal.	Puntualitat en la sessió.	- Debatre sobre com ho poden aplicar en el seu dia a dia aquestes estratègies i quins aspectes millorarien a partir de fer una escolta activa.		15'
		Iniciativa en relació amb el seu fill/a.	- Cloenda i tancament de la sessió.		5'
		Tolerància en les diferents opinions.			0'
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació (vegeu annex 13), tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, com ha sigut la comunicació al llarg de la sessió, si s'ha fet ús o no de l'escolta activa en les diferents dinàmiques i explicacions.					

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 3: Empatia

Destinatari:			Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona		
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Saber què és l'empatia. - Identificar les pròpies emocions i les dels altres. - Saber gestionar les emocions en un conflicte. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/ Conceptes	Procediments	Actituds/Normes / Valors			
Habilitats socials. Sentiments. Emocions. Resolució de conflictes. Autoconeixement. No utilitzar violència. (vegeu annex 3.2)	Fer una escolta activa. Posar en comú els diferents aspectes. Respectar les companyes. Comunicació verbal i no verbal. Reconèixer les pròpies emocions.	Assertivitat en les intervencions. Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.	<ul style="list-style-type: none"> - Fer la dinàmica saluda'm per introduir la temàtica que es treballarà en aquesta sessió. - Explicar el concepte de què és l'empatia i què significa ser empàtic. - Fer la dinàmica "Com et sentiries si..." per posar en pràctica i treballar aquesta habilitat social. - Visualització d'un curtmetratge, on s'observa un exemple de ser empàtic. (enllaç en l'annex 3.3) - Comentar què han après del curtmetratge. - Cloenda i tancament de la sessió. 	20' 30' 20' 5' 10' 5'	1:30h 1:10h 40' 20' 15' 5' 0'
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants han après què és l'empatia i la saben identificar en les determinades situacions plantejades. (vegeu annex 13)					

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 4: Autocontrol

Destinataris:		Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Conèixer i analitzar les pròpies emocions. - Aprendre a expressar emocions de forma positiva. - Identificar els aspectes que provoquen emocions negatives. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/ Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/ Valors			
Habilitats socials. Sentiments. Emocions. Resolució de conflictes. Autoconeixement. No utilitzar violència. (vegeu annex 4.2)	Posar en comú els diferents aspectes. Respectar les companyes. Comunicació verbal i no verbal. Reconèixer les pròpies emocions.	Assertivitat en les intervencions. Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.	<ul style="list-style-type: none"> - Començar amb un exercici de respiració per relaxar-se. - Explicar el concepte de l'autocontrol i quines tècniques es poden utilitzar per dur-lo a terme. - Fer la dinàmica "Meditació del globus" per ensenyar a les internes com es poden relaxar i tranquil·litzar quan estiguin alterades. - Posar en comú com s'han sentit fent la meditació. - Explicar en què consisteix la tècnica del "Semàfor" i per a què la poden utilitzar. - Cloenda i tancament de la sessió. 	5' 35' 20' 10' 15' 5'	1:30h 1:25h 50' 30' 20' 5' 0'
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants saben reconèixer les seves pròpies emocions i les dels altres. (vegeu annex 13)					

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 5: Resolució de conflictes

Destinatari:			Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona		
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Analitzar la pròpia capacitat de autocontrol emocional. - Saber expressar-se de forma assertiva. - Saber posar-se en el lloc de l'altre. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/ Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/ Valors			1:30h
Habilitats socials. Sentiments. Emocions. Autoconeixement. Autocontrol. No utilitzar violència. (vegeu annex 5.2)	Fer una escolta activa. Posar en comú els diferents aspectes. Respecte. Comunicació verbal i no verbal.	Assertivitat en les intervencions. Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.	<ul style="list-style-type: none"> - Fer la dinàmica "Cadres cooperatives" per escalfar i motivar les internes a participar activament. - Explicar els diferents tipus de resolució de conflictes que hi ha. - Fer la dinàmica "Fantasia d'un conflicte" per treballar els continguts explicats. - Plantejament d'una situació amb un conflicte, crear un debat de com actuarien cadascuna d'elles i per què. - Cloenda i tancament de la sessió. 		10' 30' 25' 20' 5'
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants saben reconèixer les seves pròpies emocions i les dels altres per a la resolució de conflictes. (Vegeu annex 13)					

• Unitat de Programació 1. Unitat didàctica 6: Cloenda i avaluació

Destinatari:		Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares		Temps:	1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Qüestionar alguns dels dubtes o conflictes que han sorgit en les anteriors sessions. - Fer debat. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors			
Dubtes de les sessions anteriors.	Fer una escolta activa.	Assertivitat en les intervencions.	- Presentació de la sessió, –explicar també per què cal fer aquesta última sessió.		10'
Resolució dels conflictes.	Posar en comú els diferents aspectes.	Respecte entre les companyes.	- Preguntar a les internes quins aspectes els agradaria comentar a la resta del grup de les sessions anteriors.		30'
Habilitats socials.	Respectar a les companyes.	Participació en les activitats.	- Resoldre alguns dels conflictes que l'educador ha observat que s'han donat, és a dir, fer un retorn de com han anat aquestes cinc primeres sessions.		30'
	Comunicació verbal i no verbal.	Puntualitat en la sessió.	- Introduir la temàtica que es treballarà en les properes sessions i propostes de millora per les properes sessions.		15'
		Iniciativa en relació amb el seu fill/a.	- Cloenda i tancament de la sessió.		5'
		Tolerància en les diferents opinions.			0'
Avaluació:					
L'avaluació en aquesta sessió únicament serà a partir de les llistes d'assistència i de comportament. (vegeu annex 14 i 15)					

• Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 1: Massatge infantil

Destinatari:			Mares i fills o filles del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:			Ludoteca del Departament de Mares		Temps: 1 sessió de 1'30h	
Objectius didàctics:						
<ul style="list-style-type: none"> - Estimular el desenvolupament físic i afectiu - Treballar el vincle mare-fill/filla - Establir els primers contactes afectius - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 						
Continguts:			Metodologia i tècniques:			Temporalització:
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors				
Aferrament. Massatge. Tècniques comunicatives. Contacte afectiu.	Conèixer les necessitats infantils. La importància de la comunicació no verbal amb els seus fills. Estimulació corporal i emocional.	Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.	<ul style="list-style-type: none"> - Introducció de què es treballarà en la sessió i els beneficis de practicar el massatge infantil amb els seus fills/es. - Com fer el massatge infantil a la cara. - Com fer i quines tècniques utilitzar per realitzar el massatge infantil en l'abdomen i el tòrax. - Com fer i quines tècniques utilitzar per realitzar el massatge infantil en els braços i mans. - Com fer el massatge infantil en les cames i peus. - Cloenda i tancament de la sessió. 			1:30h
				5'	1:25h	
				15'	1:10h	
				20'	50'	
				20'	30'	
				25'	5'	
				5'	0'	
Avaluació:						
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants han adquirit els diferents conceptes explicats de com fer un massatge infantil i ho saben aplicar. (vegeu annex 13)						

• Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 2: Contacontes i joc

Destinatari:		Mares i fills o filles del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:	1 sessió de 1'30h	
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Treballar el vincle mare-fill/a. - Conèixer les necessitats dels seus fills o filles. - Estimular el desenvolupament físic i afectiu. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:	Temporalització:	
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors	<ul style="list-style-type: none"> - Introducció de la sessió i de la importància d'explicar contes per als infants. - Explicar com es fa el joc de falda "El grill Cric i la Muntanya" mentre les mares ho posen en pràctica amb els seus fills. - Fer una activitat de Contejojoc: <ul style="list-style-type: none"> • Primer s'explica el conte. • Després fer un taller de màscares, entre les mares i els fills pinten una mascara. (<i>Vegeu annex 7.4.</i>) • Entre tots es fa la representació del conte explicat anteriorment. - Cloenda i tancament de la sessió. 		
Activitats lúdiques.	Saber la importància del desenvolupament	Respecte entre les companyes.		10'	1:30h
Coordinació.	psicomotor.	Participació en les activitats.		15'	1:20h
Contacontes.	Capacitat simbòlica i representativa.	Puntualitat en la sessió.		60'	5'
Contajoc.	Estimulació sensorial i corporal dels seus fills/es.	Iniciativa en relació amb el seu fill/a.		(15')	(45')
Habilitats socials.		Tolerància en les diferents opinions.	(20')	(25')	
			(25')	(0')	
			5'	0'	
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. (<i>vegeu annex 13</i>)					

• Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 3: Coneixements del cycle vital

Destinataris:		Mares i fills o filles del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:	1 sessió de 1'30h	
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Conèixer les diferents etapes de desenvolupament del seu fill/a de 0-3 anys. - Saber les necessitats que pot presentar el seu fill/a. - Aprendre quan començar a posar els primers límits al seu fill/a. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:	Temporalització:	
Fets/ Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors	<ul style="list-style-type: none"> - Presentació del que es farà en la sessió. - Fer un debat sobre quins són els coneixements bàsics que té cadascuna sobre el desenvolupament dels infants. - Fer una dinàmica per classificar i conèixer totes les etapes de desenvolupament per les quals passa un infant dels 0-3 anys. - Activitat per saber com i quan posar normes i límits als fills o filles. - Cloenda i tancament de la sessió. 		1:30h
Limitacions. Creixement bàsics del cycle vital. Etapes de desenvolupament.	Establir límits als seus fills/es. Identificar les possibles necessitats del seu fill/a. Conèixer el desenvolupament del seu fill/a.	Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.		5'	1:25h
			25'	60'	
			35'	25'	
			20'	5'	
			5'	0'	
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants han adquirit els diferents conceptes explicats en la última sessió, se'ls i passarà un petit qüestionari a cada interna amb diferents preguntes relacionades amb el desenvolupaments del cycle vital. (Veure annex 13)					

• Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 4: Alimentació i dietes equilibrades de 1-3 anys

Destinatari:		Mares i fills o filles del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Menjador del Departament de Mares		Temps:	1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Fer diverses dietes equilibrades per als seus fills o filles. - Establir rutines per adquirir l'hàbit de menjar. - Dotar els seus fills d'autonomia. - Participar en les sessions i interactuar amb la resta de grup. 					
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors			
Nutrició. Primers aliments. Autonomia. Habilitats. Aliments.	Pautes de deslletament. Planificació dels menús. Crear rutines per a l'hàbit de menjar sol.	Respecte entre les companyes. Participació en les activitats. Puntualitat en la sessió. Iniciativa en relació amb el seu fill/a. Tolerància en les diferents opinions.	<ul style="list-style-type: none"> - Introducció i presentació de la sessió. - Explicar la importància i els beneficis d'una bona alimentació. - En petits grups crear diferents dietes infantils que puguin ser beneficioses per a la seva -edat. - Posar en comú totes les dietes que s'han creat. - Crear i establir unes rutines perquè el nen/a comenci adquirir l'hàbit de menjar sol. - Cloenda i tancament de la sessió. 	5' 25' 20' 10' 25' 5'	1:30h 1:25h 60' 40' 30' 5' 0'
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També, es pretén avaluar si les participants han adquirit els diferents conceptes i posa en pràctica les noves rutines perquè el seu fill o filla mengi sol. (vegeu annex 13)					

• **Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 5: Falsos mites alimentaris**

Destinatari:		Mares i fills o filles del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona			
Lloc:		Menjador del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h
Objectius didàctics:					
<ul style="list-style-type: none"> - Conèixer els beneficis d'una bona alimentació. - Saber quins són els falsos mites alimentaris. - Canviar les rutines alimentàries perjudicials pels infants. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 					
Continguts: (FALSOS MITES ALIMENTARIS)			Metodologia i tècniques:		Temporalització:
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors			
Nutrició.	Crear rutines.	Respecte entre les companyes.	<ul style="list-style-type: none"> - Introducció i presentació de la sessió. - Explicar els falsos mites més freqüents que hi ha sobre la lactància i l'alimentació infantil. - Crear un debat sobre quins són els seus coneixements o creences sobre els anteriors mites explicats. - Establir noves rutines alimentàries entre totes, generant un debat i promovent la participació activa. - Cloenda i tancament de la sessió. 		1:30h
Alimentació.	Noves pautes alimentàries.	Participació en les activitats.		5'	1:25'
Falsos mites.	Perjudicis d'una mala alimentació.	Puntualitat en la sessió.		30'	55'
Problemes alimentaris.		Iniciativa en relació amb el seu fill/a.		25'	30'
		Tolerància en les diferents opinions.		25'	5'
			5'	0'	
Avaluació:					
L'avaluació es realitzarà a partir d'una graella d'observació, tenint en compte el grau d'implicació i participació de cada interna. També es pretén avaluar si les participants han adquirit els diferents conceptes i els posaran en pràctica. (vegeu annex 13)					

• Unitat de Programació 2. Unitat didàctica 6: Cloenda i avaluació

Destinatari:		Internes del Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona				
Lloc:		Ludoteca del Departament de Mares	Temps:		1 sessió de 1'30h	
Objectius didàctics:						
<ul style="list-style-type: none"> - Qüestionar alguns dels dubtes o conflictes que han sorgit en les anteriors sessions. - Fer debat. - Participar en les sessions, interactuant amb la resta de grup. 						
Continguts:			Metodologia i tècniques:		Temporalització:	
Fets/Conceptes	Procediments	Actituds/Normes/Valors				
Dubtes de les sessions anteriors.	Fer una escolta activa.	Assertivitat en les intervencions.	<ul style="list-style-type: none"> - Presentació de la sessió, explicar també per què cal fer aquesta última sessió. - Començar a preparar el berenar per als nens i nenes i també per a les mares. - Preguntar a les internes quins aspectes els agradaria comentar a la resta del grup de les sessions anteriors. - Resoldre alguns dels conflictes que l'educador ha observat que s'han donat, és a dir, fer un retorn de com han anat aquestes cinc últimes sessions. - Cloenda i tancament del programa. 		1:30h	
Resolució dels conflictes.	Posar en comú els diferents aspectes.	Respecte entre les companyes.			10'	1:20h
Habilitats socials.	Respectar les companyes.	Participació en les activitats.			15'	1:05h
Competències parentals.	Comunicació verbal i no verbal.	Puntualitat en la sessió.			30'	35'
	Conèixer les necessitats infantils.	Iniciativa en relació amb el seu fill/a.			20'	15'
		Tolerància en les diferents opinions.	15'	0'		
Avaluació:						
L'avaluació en aquesta sessió únicament serà a partir de les llistes d'assistència i de comportament. (vegeu annex 14 i 15)						

6. APLICACIÓ

En aquest apartat del projecte explicarem tota la gestió i organització que requerirem per posar en marxa el programa. Primerament expliquem tota la gestió i organització interna de la institució on es desenvoluparà el projecte, així com els recursos materials i els recursos humans necessaris, i quines relacions internes i també externes haurem de tenir en compte.

Seguidament, exposarem quin serà el nostre pla d'actuació i com l'hem organitzat, també explicarem quins dies es realitzarà cada sessió a través d'uns calendaris. Tot seguit, calcularem el pressupost total que costarà la implementació d'aquest projecte i el seu finançament.

Per acabar amb aquest apartat, explicarem què és el que creiem necessari per aconseguir un bon clima de treball a partir de la cohesió grupal, tant dels professionals com les internes, perquè totes elles tinguin la possibilitat de participar juntament amb els seus fills i filles. També volem tenir present quines són les nostres minories actives per poder elaborar estratègies d'intervenció amb aquestes internes.

6.1. GESTIÓ I ORGANITZACIÓ INTERNA

a) Recursos materials

Com ja hem anat comentant al llarg d'aquest projecte, la realització del nostre programa es durà a terme dins del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, en concret en el Departament de mares.

Per desenvolupar les diferents unitats didàctiques necessitarem una aula, amb una capacitat per poder estar-hi les nou internes amb els seus fills o filles i l'educadora, creiem que la més adequada per fer la intervenció és la ludoteca que hi ha en el departament. És una aula bastant gran, equipada amb un munt de joguines, bressols, perquè els nens puguin estar-hi jugant i s'hi sentin còmodes.

Alhora, aquesta aula disposa d'una televisió i un lector de memòria per poder fer ús del nostre material audiovisual al llarg de les sessions.

Les Unitats Didàctiques en què es treballa l'alimentació infantil es farien en el menjador d'aquest mateix Departament, ja que considerem que és el lloc més adequat per desenvolupar-les. A més a més, l'última sessió de crear rutines perquè els infants

mengin sols cal que sigui en aquest lloc, ja que està totalment equipat amb taules, cadires, trones perquè els nens puguin menjar amb total seguretat.

b) Recursos humans

L'equip de persones que dirigirà les dinàmiques estarà format per dos educadors socials, els quals s'encarregaran de dinamitzar i gestionar les diferents dinàmiques.

Primerament, una de les tasques que realitzaran els educadors serà fer un diagnòstic, mitjançant un qüestionari (*vegeu annex 12*) i entrevistes individuals (*vegeu annex 11*), de les necessitats de les internes que participaran en el projecte.

A l'hora de realitzar les sessions, els dos educadors es dividiran les diferents dinàmiques, perquè mentrestant un dinamitza l'altra pugui fer una observació i prendre nota en les graelles d'observació i veurà les reaccions de les diferents internes.

Una de les funcions que tindran els educadors serà dinamitzar les sessions, però fent participar les internes de totes les decisions que es prenguin en les sessions. Perquè un dels nostres principals objectius és que les internes juntament amb els seus fills o filles siguin els protagonistes del procés de canvi.

És vital per desenvolupar aquest projecte la participació de les mares acompanyades pels seus fills i filles, ja que sense elles no es podria portar a terme.

Tanmateix, segons el Reglament penitenciari, explica que la funció dels educadors socials és com a col·laboradors directes i immediats dels equips d'observació i de tractament. A part de les tasques pròpies d'aquest projecte, també hauran de tenir en compte les funcions següents:

- 1) Atendre el grup d'interns que se'ls assigni, els quals han de conèixer tan bé com sigui possible, intentant tenir-hi una bona relació personal, han d'ajudar en els seus problemes i dificultats durant la vida de reclusió.
- 2) Construir progressivament la carpeta d'informació sobre cada intern.
- 3) Practicar l'observació directa del seu comportament i redactar els informes per a l'equip.
- 4) Col·laborar i assistir a les reunions periòdiques amb els altres membres de l'equip, fent les seves col·laboracions.
- 5) Organitzar i controlar l'execució de les activitats esportives i recreatives dels interns.

En l'annex 20 es pot observar la normativa que hi ha establerta en el Departament de mares per part de la Direcció del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

c) Relacions internes

A continuació, podeu veure l'organigrama de com s'organitzen els professionals del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.

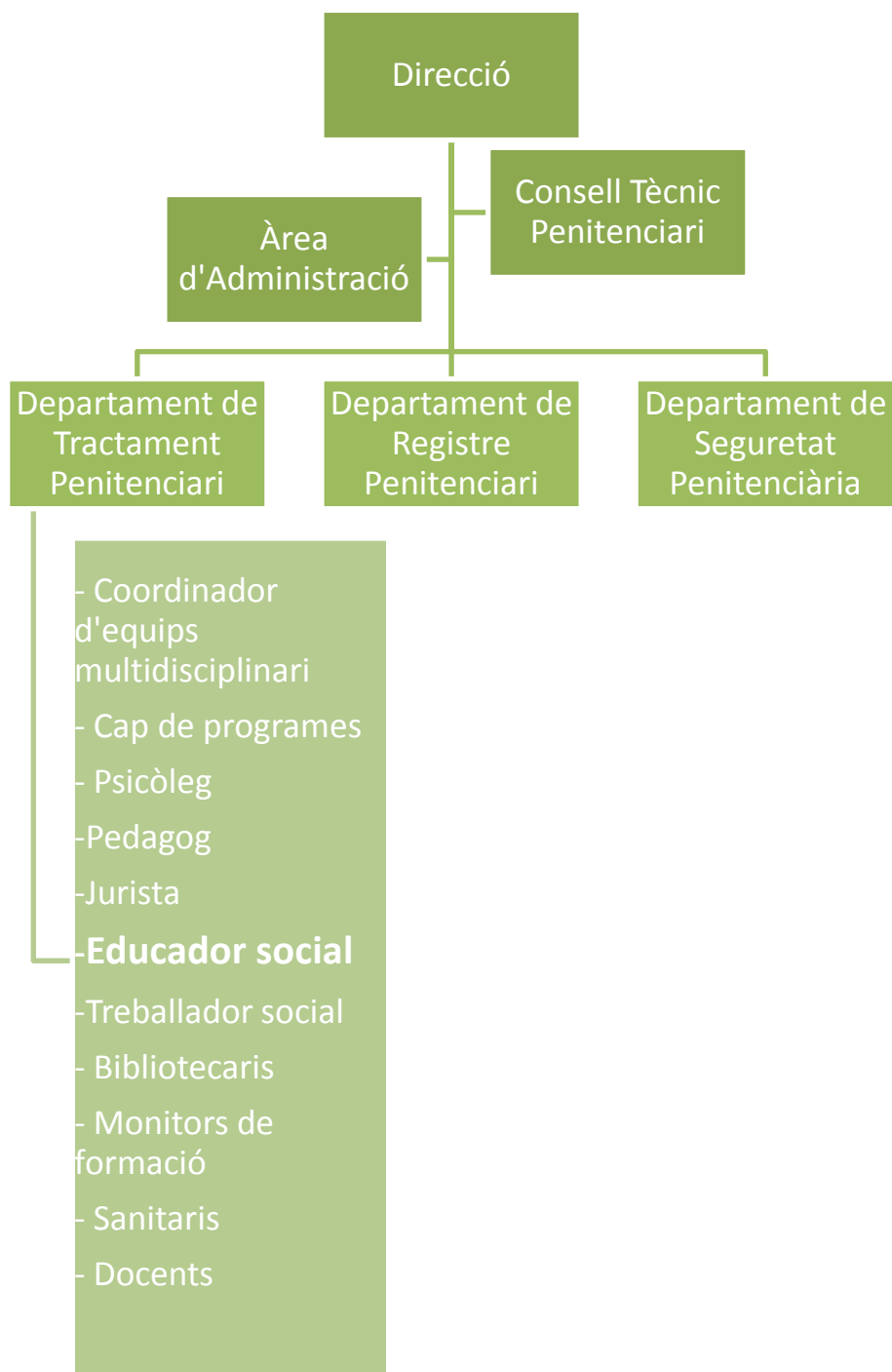

Figura 16: Organigrama del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona extret de la memòria del centre.

L'organigrama mostrat anteriorment, analitza els departaments que componen el Centre Penitenciari de Dones de Catalunya. Aquest organigrama mostra el recorregut fins al Departament de Tractament Penitenciari, on s'ubiquen els educadors socials, juntament amb professionals d'altres disciplines, com ara, coordinador d'equips multidisciplinars, treballadors socials, psicòlegs, juristes, etc; que treballen de manera interdisciplinària per fer un bon seguiment a les internes.

Primer de tot, cal assenyalar que cada Centre Penitenciari té la seva pròpia estructura i organització, però és similar a la de tots, en aquest cas, l'organigrama segueix una estructura jeràrquica, com la de tots els altres centres, atès que és la forma d'operar en l'àmbit penitenciari.

El Centre Penitenciari de Dones de Barcelona depèn de l'Administració de Serveis Penitenciaris, i aquest està gestionat pel Departament d'Interior de l'Estat espanyol. La Direcció del Centre Penitenciari està assistida per tres departaments: el Departament de tractament, el Departament de registre i el Departament de seguretat, cadascun d'aquests amb els seus respectius funcionaris.

Per una banda, en el sector de l'Administració hi trobem els funcionaris d'oficines i altres membres, com ara funcionaris d'interior, a més del grup de funcionaris que treballen en les oficines, també hi ha un altre grup de funcionaris que treballen en contacte amb les internes, aquests formarien part del Departament de seguretat.

Per altra banda, els educadors socials es troben al Departament de tractament, conjuntament amb els professionals d'altres disciplines, tal com hem comentat anteriorment. Dins d'aquest departament, els professionals han de consensuar un objectiu comú i han de treballar de manera interdisciplinària per un treball òptim, a l'hora d'aconseguir l'objectiu de reinserir les persones.

d) Relacions externes

Tenint en compte que és un Centre Penitenciari, la relació i el treball en xarxa amb altres professionals externs, és més complicat, ja que aquest fet es durà a terme un cop les internes hagin complert la seva estança a la presó.

Tot i que hi ha algunes associacions com ara "Niños sin barreras", Creu Roja o el Pare Manel que col·laboren en actes voluntaris i porten a terme algunes activitats, com per exemple de Contacontes, la Cavalcada dels Reis d'Orient al Nadal, etc.

Un cop surtin de la presó, la treballadora social s'encarregarà de vincular a cada interna en un recurs, la majoria de vegades és en els Serveis Socials dels seus barris o en un CAS, segons les necessitats individuals de cadascuna, per portar a terme un seguiment.

En haver-hi menors en aquest cas, hi ha molts cops que també actua l'EAlA, per fer un seguiment i comprovar que els drets i les necessitats dels infants no s'estan vulnerant.

6.2. PLA D'ACTUACIÓ

A continuació, donarem a conèixer a partir d'una graella com s'organitzarà aquest projecte d'intervenció, classificant les diferents unitats de programació i les seves respectives Unitats Didàctiques en els tres mesos d'implementació:

P.A.	U.P.	U.D.	FEBRER	MARÇ	ABRIL	RESPONSABLE
Competències parentals positives	Estratègies de millora personal	Assertivitat	X			Educador Social
		Empatia	X			Educador Social
		Escolta activa	X			Educador Social
		Autocontrol	X			Educador Social
		Resolució de conflictes		X		Educador Social
		Dubtes i conflictes que hagin sorgit		X		Educador Social
	Creixent junts mare i fills o filles	Massatge infantil		X		Educador Social
		Contacontes i jocs		X		Educador Social
		Coneixements del cicle vital			X	Educador Social
		Alimentació i dietes equilibrades d'1 a 3 anys			X	Educador Social
		Falsos mites alimentaris			X	Educador Social
		Dubtes i conflictes que hagin sorgit			X	Educador Social

Taula 4: Graella d'organització del Pla de treball del projecte.

PLA DE TREBALL DE LES UNITATS DIDÀCTIQUES

- **Programa d'acció:** Competències parentals positives
 - **Unitat de programació:** Estratègies de millora personal
 - **Unitats didàctiques:**
 - Assertivitat
 - Empatia
 - Escolta activa
 - Autocontrol
 - Resolució de conflictes
 - Cloenda i avaluació
 - **Durada:** Una hora i mitja
 - **Calendari de les sessions:** febrer i març de 2015

- **Unitat de programació:** Creixent junts mare i fills o filles
- **Unitats didàctiques:**
 - Massatge infantil
 - Contacontes i joc
 - Coneixements del cicle vital
 - Alimentació i dietes equilibrades d'1 a 3 anys
 - Falsos mites alimentaris
 - Cloenda i avaluació
- **Durada:** Una hora i mitja
- **Calendari de les sessions:** març i abril de 2015

FEBRER 2015							
DL	DM	DX	DJ	DV	DS	DG	
							1
2	3	4	5	6	7		8
			Assertivitat 17-19:30h				
9	10	11	12	13	14		15
			Empatia 17-19:30h				
16	17	18	19	20	21		22
			Escolta activa 17-19:30h				
23	24	25	26	27	28		
			Autocontrol 17-19:30h				

Calendari 1: Organització del mes de febrer del 2015.

MARÇ 2015

DL	DM	DX	DJ	DV	DS	DG
						1
2	3	4	5 Resolució de conflictes 17-19:30h	6	7	8
9	10	11	12 Cloenda i avaluació 17-19:30h	13	14	15
16	17	18	19 Massatge infantil 17-19:30h	20	21	22
23	24	25	26 Contacontes i joc 17-19:30h	27	28	29
30	31					

Calendari 2: Organització del mes de març del 2015.

ABRIL 2015

DL	DM	DM	DJ	DV	DS	DG
		1	2	3	4	5
6	7	8	9 Coneixements del cicle vital 17-19:30h	10	11	12
13	14	15	16 Alimentació i dietes equilibrades 1-3 anys 17-19:30h	17	18	19
20	21	22	23 Falsos mites alimentaris 17-19:30h	24	25	26
27	28	29	30 Cloenda i avaluació 17-19:3h			

Calendari 3: Organització del mes d'abril del 2015.

6.3. PRESSUPOST/ FINANÇAMENT

Les fonts per finançar el nostre projecte depenen com tots els altres programes que es fan en els Centres Penitenciaris del Departament de Justícia, més en concret del Departament General dels Serveis Penitenciaris.

Cada any, la Generalitat de Catalunya destina uns recursos amb la finalitat de gestionar i mantenir els Centres Penitenciaris de Catalunya, per garantir-ne el correcte funcionament, tant per la seguretat i custòdia dels presos, com per la prestació de tots els serveis a la població reclusa, com ara alimentació, atenció sanitària, intervenció i tractament, etc.

En aquest apartat d'intervenció i tractament és on es classificaria aquest projecte per poder ser finançat i poder-lo implementar.

A continuació, podeu observar una taula on s'exposa el pressupost al detall que costaria en total dur a terme aquest projecte.

DESPESES	COST PER UNITAT	UNITAT	TOTAL
Fotocòpies	0.50 cent.	50 u	25€
USB	10€	1 u	10€
Bolígrafs	0.80 cent.	10 u	8€
2 x Educador social	20€/hora	17 h	680€
Imprevistos	723€	10%	72,3€
		TOTAL BRUT:	795,3€

	IVA 21%	166€
PRESSUPOST TOTAL		962,313€

Taula 5: Pressupost del projecte.

6.4. SENSIBILITZACIÓ

La sensibilització en aquest projecte consistirà a informar a tots els professionals que treballin al centre sobretot, als que tinguin una actuació o intervenció directa en el Departament de Mares, tant els professionals de tractament, de seguretat o els metges i direcció, per informar sobre què es realitzarà en el projecte, i poder comptar si fos necessari amb la seva participació.

Que animin les mares a assistir i participar en les diferents sessions i dinàmiques que es realitzaran, explicant si fos necessari per què creuen que els pot ser de gran utilitat assistir a aquestes sessions.

D'altra banda, també és molt important fer un treball amb les internes, nosaltres i la resta d'educadors som els encarregats d'informar i de fer saber que durant els dies establerts es realitzaran aquelles sessions que els poden interessar, a partir de tutories tant grupals com individuals.

També, creiem que és molt important i necessari fer cartells informatius, per poder penjar-los per tot el departament, perquè les internes puguin saber quins dies es faran les diferents sessions i què es farà o què treballarem en cadascuna d'elles.

Per últim, considerant que les seves famílies són el suport més gran que tenen les internes, hem pensat que a partir del treballador social podria informar els seus familiars de l'existència d'aquest projecte per a les mares i els seus fills, que és molt aconsellable que el facin, perquè els seus familiars facin una difusió a elles i les animin a assistir i participar-hi.

6.5. COHESIÓ GRUPAL

És molt important en la confecció del pla de treball la cohesió grupal, perquè hi pugui haver un bon clima dins de les sessions que es faran.

Si les usuàries que participen amb els seus fills en aquest projecte no tenen una bona relació, o una relació cordial ni tampoc existeix una comunicació entre elles, en el cas que sorgeixin problemes o conflictes, faran desestabilitzar el grup i no es podrà assolir l'objectiu de la sessió.

La cohesió grupal es durà a terme en les primeres sessions per part de l'educadora social i les internes. Amb l'objectiu de promocionar i potenciar que es vagin coneixent més a fons entre elles i se sàpiguen respectar, d'aquesta manera s'intentarà crear un bon espai de treball i d'intercanvi entre les diferents usuàries.

6.6. DETECCIÓ DE LES MINORIES ACTIVES

Les minories actives del Departament de mares poden ser les mares que no són primerenques, és a dir, les dones que tenen més d'un fill, també poden ser aquelles persones que per les seves qualitats o trajectòria tenen un rol d'influència sobre la resta d'internes i que són respectades dins de l'espai que comparteixen, considerades líders per a la resta d'internes. És per això que és molt important identificar-les per poder tenir-les en compte per donar a conèixer el nostre projecte.

Els líders del grup dels Centres Penitenciaris, acostumen a ser persones que ja tenen una àmplia i llarga trajectòria en la presó i gràcies a la seva experiència ja saben com funciona aquesta institució, i quines normes i rols s'estableixen entre les seves parets. D'alguna manera podríem dir que són experts a desenvolupar-se dins d'aquests espais i se senten molt segurs.

El fet d'estar dotades d'aquesta experiència els dona un rol d'influència cap a la resta de les internes, convertint-se en una referent per a les altres que intenten posicionar-se a favor dels líders provocant que l'opinió i les accions d'aquestes siguin de gran importància en el seu desenvolupament dins del Departament.

Així doncs, si el que busquem és que les internes s'interessin pel nostre projecte i el considerin útil per a elles i els seus fills, és molt important i necessari establir contacte i tenir confiança amb les minories actives d'aquest Departament. Procurar que coneguin el nostre projecte, i que és el que es farà i en què les pot beneficiar. Que percebin que la seva opinió i participació és molt important dins del nostre espai, ja que els ajudarà a sentir-se més partícips i ho valoraran d'una forma diferent.

Actualment, en el grup de les internes que hi havia quan estàvem fent les pràctiques en aquest Departament vam poder detectar la líder del grup i a poc a poc ens vam poder guanyar la seva confiança. Per tant, d'alguna manera pot ser la nostra aliada en la promoció del projecte,

Un dels riscos de no fer-ho d'aquesta manera és que la líder del grup sent o percep que en el nostre espai no se la té en compte, pot arribar a posar-se en contra d'aquest projecte i que aquest no acabi tenint l'èxit que nosaltres esperàvem aconseguir.

7. AVALUACIÓ

Per acabar, realitzarem un dels apartats més importants del projecte, que consisteix en el procés d'avaluació. Aquest és un dels punts essencials per a qualsevol projecte, ja que ens permet revisar i reorientar el desenvolupament del projecte en general, i al mateix temps, ens permet valorar quins han sigut els resultats i obtenir diferents conclusions. Tanmateix, podrem extreure o identificar determinades diferències entre els aspectes desitjats i els aspectes no desitjats segons els resultats rebuts.

Com que es tracta d'un procés molt important i extens, aquest estarà dividit en cinc fases, les quals estan dividides de la manera següent: en la primera fase explicarem el tipus d'informació necessària per a dur a terme l'avaluació, a la segona fase els diferents indicadors d'avaluació segons els objectius previs i l'eficàcia i eficiència del projecte, a la tercera explicarem els diferents instruments d'avaluació i de temporalització que farem servir, la quarta fase serà l'avaluació final del projecte i l'impacte que ha causat, per últim, donarem a conèixer els nostres resultats i el valor del projecte.

7.1. AVALUACIÓ: INICIAL, FORMATIVA I FINAL

Abans de començar a elaborar aquest apartat del projecte i poder dur a terme l'avaluació, considerem que és important explicar el seu significat i alhora quina és la funció de l'avaluació.

“L'avaluació és l'instrument que ens permet organitzar la comparació entre la situació prevista inicialment i la situació real. Aquesta comparació ens ha de proporcionar informació del grau d'assoliment i d'impacte del que inicialment havíem previst, així com també dels diferents factors (o raons) que han possibilitat o han dificultat aquest apropament”. (Riberas. G, Vilar. J, 2013, p.127).

De tal manera, partint de la definició esmentada anteriorment, volem dir que l'avaluació serà una eina molt important, ja que ens pot ajudar a revisar i reorientar el desenvolupament del nostre procés, podrem valorar els resultats i a obtenir les conclusions. Tanmateix, a partir d'aquesta eina identificarem quins han estat els errors i els encerts del projecte, que podrem millorar en un futur, o si més no, veure els resultats obtinguts i d'aquesta manera els podrem contrastar amb els resultats desitjats.

Nosaltres com a professionals de l'acció social som els responsables de dur a terme l'avaluació. Tanmateix considerem que és molt important que les internes (com a

protagonistes del seu propi procés de canvi), puguin participar en l'avaluació, ja que com hem anat comentant al llarg d'aquest projecte, nosaltres estem promovent un model participatiu i actiu, per tant, les opinions i els diferents punts de vista que puguin tenir les diferents internes ens serà de gran ajuda, i alhora, serà una informació molt rellevant i interessant per aquest projecte.

Volem destacar que existeixen segons Riberas. G, i Vilar. J p. 140-142 (2013), tres tipus d'avaluació, que explicarem a continuació:

- **L'avaluació inicial:** és aquella que ens permet conèixer la situació real o actual sobre el context, grup o persona d'on s'implementarà el projecte. Es facilita o ens indica el punt de partida, les diferents necessitats detectades o els potencials o elements previs dels subjectes en el moment d'iniciar la intervenció. Ens ajudarà a organitzar el tipus de treball que haurem de fer per generar un progrés. Aquesta avaluació s'acostuma a realitzar en el diagnòstic.
- **L'avaluació formativa:** té la finalitat d'indicar-nos quina és l'evolució que s'experimenta en el context d'intervenció mitjançant la comparació de la situació real amb la situació prevista, d'aquesta manera es pot reorientar el procés. Ens indica quines són les necessitats de cada moment de l'anàlisi, alhora també és fonamental indicar clarament què avaluem, qui i com avaluem. Es realitza durant la implementació de la proposta d'intervenció.
- **L'avaluació final:** ens dóna informació sobre el grau de consecució dels resultats que pretenem aconseguir amb la nostra intervenció. Permet observar l'èxit o el fracàs del procés educatiu i és un seguiment pas a pas de l'evolució del programa. Aquesta avaluació es realitza al finalitzar el programa.

En conclusió, podem dir que el nostre procés avaluatiu té tres fases o moments:

- **Primera fase:** concreta el tipus d'informació necessària i rellevant per poder prendre decisions, els instruments que s'utilitzaran, el moment en el qual es recollirà la informació i les persones encarregades de recollir-la, és a dir, les qüestions que s'han de respondre són: per què avaluem, què avaluem, quins indicadors i qui avaluarà, etc.
- **Segona fase:** la recollida de la informació, a partir de la creació o elaboració dels instruments concretant les proves específiques i l'aplicació dels instruments amb una recollida sistemàtica de les dades.
- **Tercera fase:** en aquesta última fase es valora tota la informació recollida, és a dir, és la interpretació de les dades recollides i sorgeixen les conclusions de la

recerca. Elaboració dels informes d'avaluació i la reorientació del procés, i finalment, l'avaluació d'impacte per donar a conèixer els resultats de l'avaluació.

D'aquesta manera, a continuació donem resposta a les qüestions següents:

- **Per què avaluem:** perquè mitjançant aquest procés d'avaluació podem reorientar el procés d'intervenció i dirigir-lo cap als objectius marcats.
- **Què avaluem:** si els objectius marcats al llarg del projecte d'intervenció s'han concretat a través dels continguts del programa.
- **Qui avaluarà:** d'una banda avaluaran els professionals que han elaborat la intervenció, és a dir, els educadors socials, i d'altra banda les pròpies internes.
- **Quina informació volem recollir:** segons els indicadors específics prèviament elaborats.
- **Tècniques de recollida de les dades:** qüestionaris inicials, entrevistes individuals, graelles d'observació, llistes de control d'assistència i de comportament.

7.2. INDICADORS D'AVALUACIÓ

Ens basarem en un seguit d'indicadors per avaluar de manera global el funcionament del programa, i si s'han aconseguit o no els objectius prèviament marcats. Aquests indicadors són els següents:

- **Implicació:** amb aquest indicador valorarem si les internes han fet al llarg de les sessions una participació activa, amb ganes d'aprendre, interessant-se per les explicacions donades i volen fer les diferents dinàmiques plantejades de manera voluntària.
- **Motivació:** aquest indicador l'utilitzarem per avaluar si les internes tenen interès i ganes de fer aquest programa. Si són puntuals en les diferents sessions establertes, tenen interès per aprendre i conèixer els continguts que es donen i participen activament en les diferents activitats.
- **Participació:** amb aquest indicador avaluarem si en el programa hi ha hagut una participació activa per part de totes les internes que han volgut realitzar aquest projecte. O si pel contrari, hi ha hagut molt poca participació a l'hora de realitzar les diferents activitats plantejades.

- **Respecte:** aquest indicador ens permetrà avaluar al llarg de tot el programa si les internes han mostrat respecte en els diferents aspectes o situacions que s'han donat en les diferents sessions. També si han sigut respectuoses amb les seves companyes i amb les educadores socials.
- **Posada en pràctica dels coneixements adquirits:** aquest indicador ens servirà per avaluar si les internes han adquirit els coneixements que hem anat explicant al llarg de les sessions i els posen en pràctica tant en les seves relacions amb les altres internes, com amb els seus fills, per exemple: continuen fent rutines perquè els seus fills mengin sols.

7.3. INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ

A l'hora d'avaluar el nostre projecte, utilitzarem diferents tipus d'instruments, els utilitzarem en les diferents fases de la intervenció.

Per començar, com ja hem comentat anteriorment farem una avaluació inicial, que ens permetrà conèixer millor el perfil de les internes, és a dir, de les destinatàries de la intervenció. També, un altre fet molt important i necessari és conèixer les diferents necessitats individuals de cada interna per poder elaborar un diagnòstic, i seguidament elaborar la planificació del projecte.

Per poder assolir aquests dos propòsits, utilitzarem dos tipus d'instruments d'avaluació:

- **Entrevista individual** (*vegeu l'annex 11*): a cada interna li farem un entrevista amb diverses preguntes de caràcter general per conèixer-la millor segons la seva trajectòria de vida. Com ara quina formació ha rebut, trajectòria professional, trajectòria penitenciària, o altres aspectes socials i personals.
- **Enquesta inicial** (*vegeu l'annex 12*): aquesta enquesta està dividida en dues parts, la primera està formada per una sèrie de preguntes obertes, en les quals es demanen aspectes personals d'elles i dels seus fills. En la segona part hi ha preguntes tancades en les quals plantegem diferents situacions que poden sorgir en la criança dels fills i com elles actuen o reaccionen.

Un aspecte molt important que vam tenir en compte, abans de dur a terme aquestes entrevistes i qüestionaris, com es tractava d'aspectes molt personals de cadascuna d'elles, totes les internes que van voler participar de forma voluntària ens van haver de signar una autorització (*vegeu annex 22*) per poder tenir i utilitzar tota aquesta informació pel projecte.

D'altra banda, per poder avaluar el procés de les diferents sessions que farem en aquest programa utilitzarem tres tipus d'instruments. Són els següents:

- **Graelles d'observació** (vegeu annex 13): aquest instrument ens pot permetre observar tota una sèrie d'ítems que nosaltres ens hem plantejat i de quina manera es compleixen. Tanmateix, amb aquest instrument podem veure quina és l'evolució dels interns des del principi del programa fins al final.
- **Rúbrica** (vegeu annex 1.4.): aquesta només la farem servir en la primera sessió del programa perquè les internes puguin avaluar a les seves companyes quan estan fent la dinàmica de role-playing.
- **Llistes de control, d'assistència i de comportament** (vegeu annex 14 i 15): amb aquest instrument podem veure més fàcilment quina és la participació de les internes en les diferents sessions i quin ha estat el seu grau de participació.
- **Enquesta final** (veure annex 17): aquest instrument ens facilitarà fer una comparació entre el comportament que tenien les internes abans de realitzar el programa i el comportament que tenen després d'haver-lo fet. És a dir, podrem observar quins aspectes han canviat del seu comportament respecte als seus fills.

En l'última sessió de cada Unitat de programació, passarem un qüestionari valoratiu (vegeu annex 16) de manera anònima perquè les internes puguin fer una valoració sincera de les diferents sessions i quins aspectes es poden millorar per a programes futurs. Aquesta eina ens pot permetre saber quines són les opinions dels interns sobre els programes i quins aspectes podríem millorar de cara a projectes futurs.

Creiem que és un instrument de gran utilitat, ja que ens pot permetre fer una avaluació global, en la qual podrem observar o veure certs aspectes molt interessants sobre el nostre projecte.

7.4. AVALUACIÓ FINAL I IMPACTE

Per poder avaluar el conjunt del programa utilitzarem l'avaluació sumatòria o bé també anomenada final, aquesta segons Riberas, G., Vilar, J., Mora, P. (2013) "*dóna informació sobre el grau de consecució dels resultats que hem pretès aconseguir amb la intervenció educativa. (...) Aquesta avaluació mesura els resultats i ens permet pronunciar-nos sobre l'èxit o fracàs del procés educatiu*". (p. 142)

Un cop finalitzi la nostra intervenció en el centre, utilitzarem les enquestes finals (vegeu annex 17), per poder obtenir resultats sobre si hi hagut canvis significatius en la

criança de les internes cap als seus fills, en el seu propi comportament, si han adquirit o no nous coneixements, etc.

Tanmateix, a partir de les llistes de control d'assistència (*veure annex 14*) i de comportament (*annex 15*), realitzarem un buidatge de tots els resultats obtinguts. Després d'aquest procediment, farem una elaboració de diferents gràfiques, que ens ajudaran a observar més fàcilment els indicadors prèviament marcats, com ara, la participació, puntualitat, respecte, etc.

A partir d'aquest tipus d'avaluació aconseguirem valorar l'efectivitat, l'eficiència i l'eficàcia del nostre projecte, en el següent punt (7.5.) desenvoluparem aquest i altres judicis valoratius que pretenem aconseguir en la nostra intervenció.

És molt important saber quin ha estat l'impacte d'aquest projecte socioeducatiu, ja que podrem saber quin ha estat l'efecte directe o indirecte que ha causat, tant a mitjà com a llarg termini.

Podrem avaluar l'efecte que ha tingut sobre les internes, tant a mitjà com a llarg termini, com ara, un dels efectes que ens interessa molt avaluar és si a partir d'aquest programa es redueix la reincidència d'aquestes mares, però això només ho podrem avaluar fent un seguiment a llarg termini.

També ens permetrà avaluar l'efecte que ha tingut indirectament sobre les seves famílies, a partir d'un seguiment i d'entrevistes familiars podrem mesurar si hi ha hagut canvis en la convivència familiar, si les seves relacions personals han millorat o no, etc.

Però per poder aconseguir tots aquests resultats, tant a mitjà com a llarg termini, serà de gran rellevància realitzar un treball en xarxa entre els diferents professionals que formen l'equip multidisciplinari del centre, i també, amb els altres professionals que treballen en entitats de fora del centre que seran els encarregats de fer un seguiment de les internes i dels seus fills o filles un cop obtinguin la llibertat. Aquests professionals poden ser de l'equip multidisciplinari dels Serveis Socials del barri de cada interna, els professionals de la llar d'infants i de l'escola dels nens i nenes, etc.

Un efecte molt negatiu per a nosaltres seria que la mare tornes a entrar en presó o que l'EAIA hagués d'intervenir perquè aquell nen o nena estigues en risc, per a nosaltres això seria un fracàs, ja que aquella mare no li haurà servit de res fer aquest programa.

7.5. VALOR DEL PROJECTE

En aquest apartat ens centrarem en els judicis de valor segons Ballesteros (1995), va establir, que són els següents: pertinència, la suficiència, el progrés, l'eficiència, l'efectivitat i l'avaluabilitat.

En primer lloc, la **pertinència** d'un projecte mesura el grau que aquest ha respost a unes necessitats concretades anteriorment. Per tant, en aquest projecte podem afirmar que respon a unes necessitats reals i expressades per part de les internes d'aquest centre i també per part dels diferents professionals que intervenen en aquest col·lectiu, ja que oferim un programa complet per a elles, perquè d'una banda fem una intervenció per a la rehabilitació i la prevenció de la reincidència i alhora intervenim amb elles i els seus fills o filles per millorar les seves competències maternals.

En segon lloc, la **suficiència** d'un projecte mesura si les accions establertes han estat suficients o adequades per aconseguir els objectius i els propòsits que prèviament ens hem marcat. Creiem que les diferents accions plantejades en el programa són suficients per assolir els objectius generals, tot i així, creiem que en un futur poden ser millorables o ajustar-se a les necessitats que cada grup d'internes presentin.

En tercer lloc, el **progrés** consisteix a anar veient els efectes que van sorgint al llarg de la implementació del projecte. Per poder avaluar aquest fet, l'avaluació que hem anat realitzant ha estat continua, ja que en cada sessió s'avaluen diferents indicadors, com ara, puntualitat, participació, motivació, etc. Posteriorment, s'avaluen els coneixements que les internes han anat adquirint a partir d'enquestes. Per tant, en aquest programa es pot anar observant el progrés i els efectes que té el projecte en les internes.

En quart lloc, l'**eficiència** és la relació que hi ha entre el valor dels resultats obtinguts i els mitjans que s'han utilitzat per aconseguir-los. Per tant, el nostre projecte serà eficient si aconseguim assolir els objectius generals i terminals que ens hem marcat en el temps establert i amb els mitjans utilitzats.

En cinquè lloc, l'**eficàcia**, és la mesura que posa a prova que els objectius establerts en el programa s'han complert i aconseguit. Per tant, podrem dir que el nostre projecte és eficient si aconseguim que les internes tinguin altres alternatives que no sigui la violència per la resolució de conflictes, enfortir l'aferrament maternal, adquireixin competències parentals positives.

En el sisè i últim lloc, l'**efectivitat** fa referència a tots aquells efectes aconseguits en el programa, tant els negatius com els positius. A mitjà termini podrem observar l'efectivitat d'aquest programa si canvis conductuals i emocionals de les internes, o en la criança dels seus fills, però, realment podrem avaluar els aspectes positius i negatius a llarg termini un cop obtinguin la llibertat i s'integrin de nou en la societat.

A partir d'aquest sis judicis de valor, podrem analitzar l'**avaluabilitat** de la intervenció, aquest ens indica si és a punt o es pot avaluar, mostrant quins han estat els efectes aconseguits. Podem afirmar que aquest projecte pot ser avaluable al llarg de tota la seva aplicació, amb la intenció de millorar alguns aspectes si fos necessari per portar-lo a terme i aconseguir els objectius marcats.

8. CONCLUSIONS

L'etapa de desenvolupament del cicle vital dels 0 als 3 anys és molt important, ja que és quan els nadons fins que es fan infants comencen a descobrir el món que els envolta a partir dels seus sentits. És en aquesta franja d'edat quan comencen a desenvolupar-se per adquirir una major autonomia en un futur, comencen a caminar, a parlar, a menjar sols, és una etapa de constants canvis i de desenvolupament.

Per tant, perquè el nen o nena comenci aquest procés de desenvolupament és de vital importància crear un vincle entre el nadó i els seus pares, ja que aquest aferrament causarà una seguretat tant emocional com intel·lectual al nadó per començar a tenir aquests canvis.

Per això, és molt important que les mares siguin molt conscients del paper que han de tenir en la criança dels seus fills i siguin capaces de saber identificar les seves necessitats i demandes per assolir-les. A més, hauran de saber quan poden començar a establir les primeres pautes i limitacions, perquè el nen o nena vagi adquirint nous coneixements.

Per una banda, en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona hi havia una demanda per treballar els educadors socials del centre amb el col·lectiu d'internes que es troben en el Departament de mares amb els seus fills. Després d'haver-hi estat fet les pràctiques intensives i haver pogut observar el funcionament del centre i també d'haver conegut les necessitats i les demandes de les internes enfront dels seus fills, on a partir d'una entrevista inicial (*vegeu annex 11*) vam poder conèixer el perfil de les nou internes i amb l'enquesta inicial (*vegeu annex 12*) van poder expressar totes les seves preocupacions i demandes, vam poder començar a planificar quina seria la nostra intervenció en aquest Departament i quins aspectes eren de gran importància treballar a partir de les seves necessitats i demandes.

Gran part de l'avaluació inicial del projecte es va poder realitzar a partir dels resultats d'aquests dos instruments, i també, a partir d'haver parlat amb diferents professionals que treballen amb aquest col·lectiu, com ara educadors socials, treballadors socials i educadora infantil, que constantment explicaven la situació que hi havia en el Departament de Mares.

A partir d'aquesta avaluació inicial del projecte i de realitzar el diagnòstic, s'ha pogut estructurar la planificació de la intervenció, que ens va permetre conèixer la seva

realitat i establir el pronòstic i quines serien les prioritats del programa. Podem afirmar que el projecte donava resposta a les necessitats i demandes d'aquest col·lectiu.

Aquest projecte volia donar resposta a dues grans necessitats que vam detectar. Per un costat, volíem conèixer els perfils de les mares i quines dificultats podien presentar en el seu dia a dia i en les seves relacions personals, per conèixer o intuir els motius que les havien portat entrar en la presó. D'aquesta manera, treballar l'empoderament personal de cada interna, augmentar el seu autoconeixement i autoestima, i donar alternatives a la violència per a la resolució de conflictes per prevenir la reincidència.

D'altra banda, volíem fer una intervenció conjuntament amb mares i fills o filles per reforçar i millorar les seves competències maternals, i ensenyar alguns aspectes de la criança infantil des d'una vessant positiva, donant molta importància a enfortir el vincle mare i fill. Perquè quan s'és en una presó, aquest vincle molts cops és difícil d'aconseguir, ja que no tenen intimitat i estan compartint el seu espai amb altres mares i fills o filles. Com hem dit anteriorment, en aquesta etapa de desenvolupament dels infants és vital crear un vincle mare i fill.

Un altre aspecte a destacar, és la necessitat que presentaven algunes internes que havien estat mares per primer cop, ja que tenien pocs coneixements respecte a la criança dels seus fills. En aquest programa vam integrar una sessió en què explicàvem els diferents coneixements de desenvolupament del cicle vital pel qual passen els infants dels 0 als 3 anys. Com que també hi havia un gran grup de mares que ja havien tingut molts fills volíem que participessin en aquesta sessió de manera activa, ja que podien explicar i compartir amb les altres internes la seva pròpia experiència, fet que facilitaria que entre elles s'entenguessin i comprenguessin quines són les dificultats per les quals hauran de passar i poder entendre millor les necessitats que presentarà el seu fill. Indirectament també es treballaria la cohesió grupal i s'enfortiria aquest grup de mares.

Quant a propostes de millora de la intervenció, hauria estat molt positiu integrar i fer partícips d'aquest programa a totes aquelles internes que estiguessin embarassades en el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. Tot i que, hi ha unes normes establertes en el centre que cap interna que no sigui del Departament de mares té accés a aquest mòdul, podrien plantejar-se fer una excepció per aquestes dones. Ja que, en un futur, hauran de passar a conviure amb la resta de mares, seria un fet molt positiu per aquestes internes perquè començarien a prendre consciència de la importància que té educar i ensenyar als seus fills, i saber les etapes de

desenvolupament per poder assolir millor les futures necessitats que presentaran els seus fills o filles.

Un altre aspecte de millora i també de proposta de futur, és crear també per als nens i nenes que estan vivint en la presó un Pla de Treball Individualitzat (PIT) igual que tenen les seves mares. D'aquesta manera, seria més fàcil tant per a la mare com per als professionals fer un seguiment del desenvolupament i dels canvis pels quals està passant l'infant. A partir de diferents apartats dividits segons les diferents etapes de desenvolupament, com ara, motriu, cognitiu, lingüístic, social, etc., introduir i anar seguint si el nen o nena les supera satisfactòriament o quines possibles dificultats ha tingut. També seria important, fer un treball en xarxa coordinat amb la Llar d'Infants d'aquests menors perquè elles també puguin participar en aquest seguiment, ja que el nen la majoria del temps estarà allà.

En definitiva, les diferents sessions que formen aquest programa potencien un reforç positiu per a la mare personalment i també reforcen la seva relació i el vincle afectiu amb el seu fill o filla. També es pretén millorar la convivència que es dona en aquest Departament, ja que som conscients que sovint pot arribar a ser una convivència molt difícil. Però a partir de la creació d'aquest espai participatiu on cadascuna de les internes pot donar la seva opinió i compartir la seva experiència es reforçarà la cohesió grupal.

9. BIBLIOGRAFIA

- **Llibres**

Almeda, E. (2003). *Mujeres_encarceladas*. Barcelona: Ariel.

Ballester, R. I Gil, M.D. (2002). *Habilidades_sociales*. Madrid: Editorial Síntesis.

Caixa Proinfància. (2014). *Aprendre junts, créixer en família*. (2ed.). Barcelona: Obra social "la Caixa".

González, C. (2007). *El meu nen no menja. Consells per a prevenir i resoldre el problema*. Barcelona: Columna.

González, E. (Coord.) (2000). *Psicología del Ciclo Vital*. Madrid: Editorial CCS.

Iglesia, A.; Piñeiro, I.; López, R.; Otero, Y. (2013). *Mares a la presó. La relació amb els fills de les dones empresonades*. Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Leach, P. (2011). *Todo lo que has de saber sobre el primer año de tu bebé*. Barcelona: Libros cúpula.

Melis, F. (2010). *Mujeres en Prisión*. Madrid.

Navarro, L. (2013). *Apunts de l'assignatura Habilitats Social*. Universitat Ramon Llull: Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés. Barcelona

Obra social "la Caixa". (2013). *Programa Proinfància*. (2ed.). Barcelona: Obra social "la Caixa".

Osterrieth, P. (1981). *Psicología Infantil*. Madrid: Morata.

Peñacoba, C.; Alvarez, E. I Lázaro, L. (Coord.) (2006). *Teoría y práctica de Psicología del Desarrollo*. Madrid: Ed. Universitaria Ramón Arces.

Pérez, P. (2005). *El niño de 0 a 3 años. Pautas de educación*. Madrid: Ediciones SM.

René., Spitz. (1958). *El primer año de vida del niño*. Madrid: Aguilar.

Riberas, G., Vilar, J., Mora, P. (2013). *Elaboració de projectes socials. Disseny i avaluació de les accions socioeducatives*. Barcelona:Claret.

Snel, E. (2013). *Tranquils i atents com una granota*. Barcelona: Kairos.

Torras, I. (2011). *Apunts de l'assignatura Psicologia del cicle vital*. Universitat Ramon Llull: Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés. Barcelona.

Westcott, P. (1999). *Alimentación sana para bebés y niños pequeños*. Barcelona: Hispano Europea.

Yagüe, C. (2007). *Madres en prisión. Historia de las cárceles de Mujeres a través de su vertiente maternal*. Granada: Editorial comares.

- **Pàgines web**

Ajuntament de Barcelona. (2014). *Districte de Sant Martí*. Recuperat el 15 de gener des de, <http://w110.bcn.cat/portal/site/SantMarti/menuitem>.

Ajuntament de Barcelona. (2014). *Dades estadístiques*. Recuperat el 15 de gener des de, <http://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/guiadt10/pob10/t2.htm>

Ajuntament de Barcelona. (2012). *Guia d'accions formatives per a famílies amb infants*. Recuperat el 1 de febrer des de, <http://w110.bcn.cat/fitxers/educacio/educaresestimarcatalainternet.549.pdf>

Balaguer, O.; Buscató, Y. i Comellas, M. (2005). *Créixer amb tu: massatge infantil*. Fundació Pere Tarrés. Recuperat el 13 de febrer des de, http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/03families/04formacio_per_a_pares_i_mares/antics/creixer_amb_tu/documents/massatges.pdf

Bebés y más. (2014). *Alimentación para bebés y niños*. Recuperat el 12 de gener des de, <http://www.bebesymas.com/categoria/alimentacion-para-bebes-y-ninos>

Comas, R.; Moreno, J. (2002). *Programa Ulises: Aprendizaje y desarrollo del autocontrol emocional*. Recuperat el 12 de febrer 2015 des de, http://www.pnsd.msc.es/Categoria2/publica/pdf/Ulises_monitor.pdf

COMO. (2015). *Cómo enseñar a los niños a comer solos*. Recuperat el 20 de gener des de, <http://educacion.uncomo.com/articulo/como-enseñar-a-los-ninos-a-comer-solos-23681.html>

Crece feliz. (2015). *Enseña al bebé a comer solo*. Recuperat el 20 de gener des de, <http://www.crecerfeliz.es/El-bebe/Buenos-cuidados/Enseña-al-bebe-a-comer-solo/6.-!Por-fin>

Crecefeliz. (2015). *Verdades y mentiras sobre la alimentación de los niños*. Recuperat el 16 de febrer des de, <http://www.crecefeliz.es/Ninos/Alimentacion/mitos-alimentacion/ideas-erroneas-alimentacion>

CuidartePsicólogos. (2015). *Técnica del semáforo*. Recuperat el 12 de febrer 2015 des de, <http://www.cuidartepsicologos.com/autocontrol/>

Defensor del pueblo Andaluz. (2006). *Mujeres privadas de libertad en centros penitenciarios de Andalucía*. Recuperado el 24 de noviembre de 2014 des de, http://www.defensordelpuebloandaluz.es/sites/default/files/mujeres_presas_0.pdf

Departament de Benestar i Família. (2005). *Créixer amb tu: Els infants de 18 a 36 mesos, una petita guia per a pares i mares*. Generalitat de Catalunya. Recuperat el 15 de febrer des de,

http://www.hospitalclinic.org/sites/test.clinic.cat/files/Ciutada/procediments/guia_creixer_18_36_mesos.pdf

Departament de Salut. (2014). *PAAS: Recomanacions per a l'alimentació en la primera infància (de 0 a 3 anys)*. Generalitat de Catalunya. Recuperat el 15 de febrer des de, http://familiaiescola.gencat.cat/web/.content/documents/arxiu/recomanacions_20alime ntaci_c3_b3_200-3_20anys.pdf

Direcció General de Serveis Penitenciaris. (2011). *El model de rehabilitació de les presons catalanes*. Generalitat de Catalunya: Departament de Justícia. Recuperat el 25 de gener des de, http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf

Direcció General de Pressupostos. (2014). *Explicació del finançament dels programes*. Generalitat de Catalunya: Departament d'Economia i coneixement. Recuperat el 30 de gener des de, http://www15.gencat.cat/ecofin_wpres12/pdf/EXCLPR.pdf

Facultat de ciències. Nutrició i dietètica. (2015). *Guia de alimentació i salut*. UNED. Recuperat el 10 de gener des de, <http://www.uned.es/pea-nutricion-y-dietetica-l/guia/etapas/infancia/index.htm>

Generalitat de Catalunya. (2015). Observatori dels drets de la infància. Recuperat 6 abril des de, http://benestar.gencat.cat/ca/ambits_tematics/infancia_i_adolescencia/observatori_dels_drets_de_la_infancia/

Gimeno, R. (2010). *Eines per a l'anàlisi i la gestió dels conflictes*. Generalitat de Catalunya: Departament de Justícia. Recuperat l'1 de febrer des de, http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio_recerca_i_docum/biblioteca_i_publicacions/publicacions/materials_de_jornades/jornades_formacio_d_acces_lliure/curs_vendrell03072012/apunts_dossier.pdf

Grup de suport a la lactància materna de Sant Feliu de Llobregat. (2011). *Falsos mites sobre la lactància materna*. Recuperat el 16 de febrer des de, <https://allem.wordpress.com/tag/alletament/>

Grupo Intalfarmaco. (2014). *Desarrollo infantil*. Recuperat el 10 de gener de 2014 des de <http://www.desarrolloinfantil.net/nutricion-infantil/alimentacion-nino-de-1-a-3-anos>

Innatia. (2015). *Importancia de la alimentación infantil*. Recuperat el 10 de gener des de, <http://www.innatia.com/s/c-alimentacion-infantil/a-nutricion-sana-para-ninos.html>

Infoprision. (2012). *Infoprision*. Recuperat el 24 de novembre 2014 des de, <http://www.infoprision.com/centros-penitenciarios/madrid/madrid-vi>

Martínez, R. (2009). *Programa-guía para el desarrollo de competencias emocionales, educativas y parentales*. Gobierno de España. Recuperat el 22 de gener des de, http://www.msssi.gob.es/gl/ssi/familiasInfancia/docs/programa2009_1.pdf

Ministerio de Interior. (2010). *Secretaría General de Instituciones Penitenciarias*. Gobierno de España. Recuperado el 24 de noviembre 2014 des de, <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/centrosPenitenciarios/unidadesMadres.html#c1>

Ministerio de Interior. (2011). *Unidades Externas de Madres*. Gobierno de España. Secretaria General de Instituciones Penitenciarias. Recuperado el 24 de noviembre 2014 des de, http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/folleto/Unidades_Externas_de_Madres_accesible.pdf

Ministerio de Interior. (2011). *Unidad de Madres Jaime Garralda de Madrid*. Gobierno de España. Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. Recuperado el 24 de noviembre 2014 des de, http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/folleto/Folleto_UM_MADRID.pdf

Ministerio de Interior. (2010). *Secretaría General de Instituciones Penitenciarias*. Gobierno de España. Recuperado el 24 de noviembre 2014 des de, <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/centrosPenitenciarios/localizacion.html>

Parlament de Catalunya. (2009). *Els drets dels infants*. Serveis Jurídics i àrea de Serveis Educatius. [núm. 340]. Recuperat 6 abril des de, <http://www.parlament.cat/activitat/cataleg/QP6.pdf>

Rallo, S. i Rondalla, L. (2010). *Guia d'activitats del Grill Cric i la muntanya*. Recuperat el 13 de febrer des de, <http://lalirondalla.com/blog/wp-content/uploads/2010/12/Guia-Grill-cric-catal%C3%A0.pdf>

Rivas, G. (2011). *Familias con vidas entre rejas: La familias en prisión*. Recuperat 25 novembre 2014 des de, <http://www.abc.es/20110227/madrid/abcp-familias-vidas-entre-rejas-20110227.html>

SavetheChildren. (2013). *10 principios sobre parentalidad positiva y buen trato*. Recuperat 1 desembre 2014 des de, http://www.savethechildren.es/docs/Ficheros/524/SC_PARENTALIDAD PRINCIPIOS vOK.pdf

Xarxanet.org. (2015). *Eines per treballar les habilitats socials*. Recuperat l'11 de febrer 2015 des de, <http://xarxanet.org/formacio/recursos/eines-treballar-les-habilitats-socials-iii>

- **Articles de revistes electròniques**

Lorenzana, L., Rubio. C. i Candel, M. (2009). Unidad de madres: una experiencia educativa. *N. Revista Electrónica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, V. 2, n. 1, PAGINES 47-56. Recuperat 24 de novembre 2014 a, http://www.in.uib.cat/pags/volumenes/vol2_num1/lorenzana-y-otros/escuelas-infantiles.html

Lozaga, F. (2013). *Parentalitat positiva. Les bases de la construcció de la persona*. 49, 71-89. Recuperat 1 desembre 2014 a, <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/viewFile/250179/334764>

Pèrez, V. (2013). *Pedagogia Social. Revista Interuniversitaria: Educació Social en prisiones*. 3, 13-20. Recuperat 25 novembre 2014 a,

http://www.upo.es/revistas/index.php/pedagogia_social/article/viewFile/662/556

Sallés, C. i Ger, S. (2013). Educació social: *Les competències parentals en la família contemporània: descripció, promoció, avaluació*. 49, 25-48. Recuperat 30 novembre 2014 a, <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/viewFile/250177/334762>

- **Legislació**

Generalitat de Catalunya. (2014). *Marc legislatiu de centres penitenciaris*. Recuperat el dia 11 de novembre des de, <http://justicia.gencat.cat/ca/>

- Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària, BOE núm. 239, de 5 d'octubre (2003).
- Llei orgànica 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. BOE núm. 5641, del 2 de juny (2010).
- Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el reglament penitenciar, BOE núm. 40, de 15 de febrer (2011).
- Decret 129/2006, de 9 de maig, de creació de l'observatori dels Drets de la Infància, BOE núm. 4631, de 6 de maig (2011).

10. ÍNDEX FIGURES, TAULES, GRÀFIQUES, CALENDARIS I ESQUEMES.

• FIGURES:	PÀGINA
Figura 1: Pati de la Unitat de Mares del CP Dones.....	5
Figura 2: Una habitació de UEM.....	7
Figura 3: Ludoteca de la UEM.....	7
Figura 4: El pati interior de la UEM.....	7
Figura 5: Pati interior de la UEM.....	7
Figura 6: Pati interior de la Unitat Externa de Mares de Sevilla.....	7
Figura 7: Menjador infantil Unitat Externa de Mares de Sevilla.....	8
Figura 8: Parelles del Centre Penitenciari d'Aranjuez VI.....	9
Figura 9: Mapa d'Espanya amb el diferents mòduls de mares.....	9
Figura 10: Necessitats a cobrir en l'exercici de la parentalitat social.....	16
Figura 11: Classificació de les competències parentals, segons Baraudy i Dantagnan (2010).....	17
Figura 12: Mapa limítrof del districte de San Martí.....	31
Figura 13: Mapa limítrof del barri de la Vila Olímpica.....	32
Figura 14: Centre Penitenciari de Dones de Barcelona.....	34
Figura 15: Estadística de dades sobre la població penitenciària en 2013 pels Serveis Penitenciaris.....	35
Figura 16: Organigrama del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona extret de la memòria del centre.....	70

- **TAULES:**

Taula 1: Població de Barcelona per sexe en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.....	32
Taula 2: Població de Barcelona per grups d'edat en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.....	33
Taula 3: Població de Barcelona per nacionalitat en 2013. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.....	33
Taula 4: Graella d'organització del Pla de treball del projecte.....	73
Taula 5: Pressupost del projecte.....	76

- **GRÀFIQUES:**

Gràfica 1: Resultat de l'enquesta d'avaluació inicial.....	39
---	----

- **ESQUEMA:**

Esquema 1: Emmarcament de l'organització del projecte.....	52
---	----

- **CALENDARI:**

Calendari 1: Organització del mes de febrer del 2015.....	74
Calendari 2: Organització del mes de març del 2015.....	75
Calendari 3: Organització del mes d'abril del 2015.....	75